

Conselleria d'Educació, Cultura i Esport

RESOLUCIÓ de 13 d'abril de 2021, de la Direcció General de Cultura i Patrimoni, per la qual s'incoa un expedient per a declarar bé immaterial de rellevància local el Cant de la Carxofa d'Alaquàs. [2021/3774]

L'article 1.3 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de patrimoni cultural valencià, estableix que formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de béns immaterials del patrimoni etnològic, les creacions, els coneixements, les tècniques, les pràctiques i els usos més representatius i valuosos de les formes de vida i de la cultura tradicional valenciana.

Els articles 15.5 i 55 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix que s'inclouran en la secció cinquena de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià, amb la qualificació de béns immaterials de rellevància local, aquelles creacions, coneixements, pràctiques, tècniques, usos i activitats més representatives i valuosos de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes. Igualment s'inclouran els béns immaterials que siguin expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial, aquelles que han sigut objecte de transmissió oral i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

El *Cant de la Carxofa* d'Alaquàs és una tradició cultural i festiva molt arrelada i volguda a Alaquàs. És una representació que s'interpreta dues vegades: en honor de la Mare de Déu de l'Olivar, el dia 8 de setembre, i del Crist de la Bona Mort, el 9 de setembre; i sempre com a punt final de les respectives processons, açò representa un fet únic i diferenciador d'aquesta tradició respecte a altres manifestacions semblants. També és un fet diferenciador el procés formatiu d'aproximació i aprenentatge que es desenvolupa. Cal remarcar que aquest aprenentatge es dona com a contingut musical, en primer lloc, a totes les escoles del poble i després a la Unió Musical d'Alaquàs, aquest procés és la millor garantia per al seu coneixement, estima de les pròximes generacions i alhora garantia de futur d'aquesta tradició. La participació del poble en la selecció dels angelets, que cantaran ambdues carxofes en la Prova de Veu de l'Àngel, afegeix un plus de modernitat i participació que actualitza aquesta tradició als temps del segle XXI. Així doncs, la implicació del professorat, la preparació artística de la Unió Musical d'Alaquàs, la motivació de les famílies, la transmissió cultural dels clavaris, la immensa participació ciutadana, fan que el *Cant de la Carxofa* d'Alaquàs siga singular.

Vistos els informes tècnics favorables a la incoació de l'expedient de declaració de bé immaterial de rellevància local, emesos pel Servei de Patrimoni Cultural i per la Comissió Tècnica per a l'Estudi i Inventari del Patrimoni Immateral, i de conformitat amb aquests; fent ús de les facultats que confereixen l'article 56 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià; l'article 22 del Decret 186/2017, de 24 de novembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, i l'article 19.1 del Decret 62/2011, de 20 de maig, pel qual es regula el procediment de declaració i el règim de protecció dels béns de rellevància local, resol:

Primer

Incoar un expedient per a declarar bé immaterial de rellevància local el *Cant de la Carxofa* d'Alaquàs i procedir a la seua inscripció en la secció cinquena de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià.

Segon

En atenció a allò que disposa l'article 56 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat Valenciana, del patrimoni cultural valencià, en l'annex que s'adjunta a aquesta resolució es determinen els valors del bé que justifiquen aquesta declaració i es descriuen els detalls que permeten identificar-lo amb precisió.

Conselleria de Educación, Cultura y Deporte

RESOLUCIÓN de 13 de abril de 2021, de la Dirección General de Cultura y Patrimonio, por la cual se incoa expediente para declarar bien inmaterial de relevancia local el Cant de la Carxofa de Alaquàs. [2021/3774]

El artículo 1.3 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de patrimonio cultural valenciano, establece que forman parte del patrimonio cultural valenciano, en calidad de bienes inmateriales del patrimonio etnológico, las creaciones, los conocimientos, las técnicas, las prácticas y los usos más representativos y valiosos de las formas de vida y de la cultura tradicional valenciana.

Los artículos 15.5 y 55 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece que se incluirán en la sección quinta del Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano, con la calificación de bienes inmateriales de relevancia local, aquellas creaciones, conocimientos, prácticas, técnicas, usos y actividades más representativas y valiosas de la cultura y las formas de vida tradicionales valencianas. Igualmente se incluirán los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial, aquellas que han sido objeto de transmisión oral y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

El *Cant de la Carxofa* de Alaquàs es una tradición cultural y festiva muy arraigada y querida en Alaquàs. Es una representación que se interpreta dos veces: en honor a Nuestra Señora del Olivar, el día 8 de septiembre, y en honor al Cristo de la Buena Muerte, el 9 de septiembre; y siempre como punto final de las respectivas procesiones, esto representa un hecho único y diferenciador de esta tradición respecto a otras manifestaciones parecidas. También es un hecho diferenciador el proceso formativo de aproximación y aprendizaje que se desarrolla. Hay que remarcar que este aprendizaje se da como contenido musical, en primer lugar, en todas las escuelas del pueblo, y después en la Unión Musical de Alaquàs, este proceso es la mejor garantía para su conocimiento, aprecio de las próximas generaciones y, a la vez, garantía de futuro de esta tradición. La participación del pueblo en la selección de los *angelets*, que cantarán ambas *carxofes* en la Prueba de Voz del Àngel, añade un plus de modernidad y participación que actualiza esta tradición a los tiempos del siglo XXI. Así pues, la implicación del profesorado, la preparación artística de la Unión Musical de Alaquàs, la motivación de las familias, la transmisión cultural de los clavaris, la inmensa participación ciudadana, hacen que el *Cant de la Carxofa* de Alaquàs sea singular.

Vistos los informes técnicos favorables a la incoación del expediente de declaración de bien inmaterial de relevancia local, emitidos por el Servicio de Patrimonio Cultural y por la Comisión Técnica para el Estudio e Inventario del Patrimonio Inmaterial, y de conformidad con los mismos; haciendo uso de las facultades que confieren el artículo 56 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano; el artículo 22 del Decreto 186/2017, de 24 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento orgánico y funcional de la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, y el artículo 19.1 del Decreto 62/2011, de 20 de mayo, por el que se regula el procedimiento de declaración y el régimen de protección de los bienes de relevancia local, resuelvo:

Primero

Incoar un expediente para declarar bien inmaterial de relevancia local el *Cant de la Carxofa* de Alaquàs y proceder a su inscripción en la sección quinta del Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano.

Segundo

En atención a aquello que dispone el artículo 56 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat Valenciana, del patrimonio cultural valenciano, en el anexo que se adjunta a esta resolución se determinan los valores del bien que justifican esta declaración y se describen los detalles que permiten identificarlo con precisión.

Terçer

La protecció del *Cant de la Carxofa* d'Alaquàs com a patrimoni cultural immaterial es concretarà en les mesures següents:

a) Realitzar labors d'identificació, descripció, investigació, estudi i documentació amb criteris científics.

b) Incorporar els testimonis disponibles a suports materials que garantisquen la seua protecció i preservació.

c) Vetlar pel normal desenvolupament i la pervivència d'aquesta manifestació cultural, així com tutelar la conservació dels seus valors tradicionals i la seua transmissió a les generacions futures.

Qualsevol canvi que sobrepassa el desenvolupament normal dels elements que formen aquesta manifestació cultural haurà de comunicar-se a la direcció general competent en matèria de patrimoni cultural per a la seua autorització administrativa, si és el cas, i consegüent modificació d'aquesta resolució.

Les accions de salvaguarda que es projecten hauran de tindre en compte, de manera molt especial, els riscos de desvirtuació que podrien derivar-se del turisme massiu, així com la necessitat de valorar i protegir adequadament els oficis tradicionals associats a aquesta manifestació.

La gestió del patrimoni cultural protegit per aquesta declaració de bé de rellevància local immaterial correspon a l'Ajuntament d'Alaquàs, a l'Associació Cultural La Carxofa, a la Unió Musical d'Alaquàs, els Clavaris del Crist de la Bona Mort d'Alaquàs, els Clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar d'Alaquàs, la Confraria de la Mare de Déu d'Alaquàs i els centres escolars d'Alaquàs.

Quart

Notificar la present resolució a les persones interessades en el procediment.

València, 13 d'abril de 2021.— La directora general de Cultura i Patrimoni: Carmen Amoraga Toledo.

ANNEX

1. Identificació

a) Identificació geogràfica: Alaquàs (València)

b) Àmbit: creences, rituals festius i altres pràctiques cerimonials

c) Tipologia: bé immaterial

d) Denominació principal i altres: Cant de la Carxofa d'Alaquàs

e) Comunitats o persones relacionades amb l'element

— Ajuntament d'Alaquàs

— Associació Cultural La Carxofa

— Unió Musical d'Alaquàs

— Clavaris del Crist de la Bona Mort d'Alaquàs

— Clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar d'Alaquàs

— Confraria de la Mare de Déu d'Alaquàs

— Centres escolars d'Alaquàs

f) Descripció curta: el *Cant de la Carxofa* és una composició musical religiosa en la qual un xiquet o xiqueta vestit d'àngel, a l'interior d'un artefacte que penja, en forma de carxofa, i acompanyat d'una orquestra i un cor de veus blanques, canta el dia 8 de setembre a la Mare de Déu de l'Olivar i el dia 9 al Crist de la Bona Mort.

El *Cant de la Carxofa* és una tradició festiva molt arrelada a Alaquàs, els orígens documentats de la qual es remunten fins al segle XVIII i en la qual els més xicotets són els protagonistes de l'acte. Des de l'any 1995 s'ha incorporat la Prova de Veu de l'Àngel, en què després d'una primera selecció feta per professionals, el poble en un acte públic tria, uns dies abans de l'esdeveniment i al claustre del Castell Palau d'Alaquàs, entre els diferents candidats, quins seran els angelets que cantaran a la Mare de Déu i al Crist de la Bona Mort.

És una festa on la música té un paper fonamental però també la dansa, el vestuari, el protocol litúrgic, la poesia, els focs d'artifici, etc., i moltes altres manifestacions artístiques estan presents servint totes a una festa popular tradicional i religiosa que s'ha conservat, com a mínim, més de cent quaranta anys. Aquestes variants, unides a la gran participació i expectació que motiven les festes, fan que es tracte d'una

Tercero

La protecció del *Cant de la Carxofa* de Alaquàs com a patrimoni cultural immaterial se concretarà en las medidas siguientes:

a) Realizar labores de identificación, descripción, investigación, estudio y documentación con criterios científicos.

b) Incorporar los medios disponibles en apoyos materiales para que garanticen su protección y preservación.

c) Velar por el normal desarrollo y la pervivencia de esta manifestación cultural, así como tutelar la conservación de sus valores tradicionales y su transmisión a las generaciones futuras.

Cualquier cambio que sobrepase el desarrollo normal de los elementos que forman esta manifestación cultural tendrá que comunicarse a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural para su autorización administrativa, en su caso, y consiguiente modificación de esta resolución.

Las acciones de salvaguardia que se proyectan tendrán que tener en cuenta, de manera muy especial, los riesgos de desvirtuación que podrían derivarse del turismo masivo, así como la necesidad de valorar y proteger adecuadamente los oficios tradicionales asociados a esta manifestación.

La gestión del patrimonio cultural protegido por esta declaración de bien de relevancia local immaterial corresponde al Ayuntamiento de Alaquàs, a la Asociación Cultural La Carxofa, a la Unión Musical de Alaquàs, los clavarios del Cristo de la Buena Muerte de Alaquàs, los clavarios de Nuestra Señora del Olivar de Alaquàs, la cofradía de Nuestra Señora de Alaquàs y los centros escolares de Alaquàs.

Cuarto

Notificar la presente resolución a las personas interesadas en el procedimiento.

València, 13 de abril de 2021.— La directora general de Cultura y Patrimonio: Carmen Amoraga Toledo.

ANEXO

1. Identificación

a) Identificación geográfica: Alaquàs (València)

b) Àmbit: creencias, rituales festivos y otras prácticas ceremoniales

c) Tipología: bien immaterial

d) Denominación principal y otros: Cant de la Carxofa de Alaquàs

e) Comunidades o personas relacionadas con el elemento

— Ayuntamiento de Alaquàs

— Asociación Cultural La Carxofa

— Unión Musical de Alaquàs

— Clavarios del Cristo de la Buena Muerte de Alaquàs

— Clavarios de Nuestra Señora del Olivar de Alaquàs

— Cofradía de Nuestra Señora del Olivar de Alaquàs

— Centros escolares de Alaquàs

f) Descripción corta: el *Cant de la Carxofa* es una composición musical religiosa donde un niño o niña vestido de ángel, en el interior de un artefacto que cuelga, en forma de alcachofa, y acompañado de una orquesta y un coro de voces blancas, canta el día 8 de septiembre a Nuestra Señora del Olivar y el día 9 al Cristo de la Buena Muerte.

El *Cant de la Carxofa* es una tradición festiva muy arraigada en Alaquàs, cuyos orígenes documentados se remontan hasta el siglo XVIII y donde los más pequeños son los protagonistas del acto. Desde el año 1995 se ha incorporado la Prueba de Voz del Ángel, en la cual después de una primera selección hecha por profesionales, el pueblo en un acto público elige, unos días antes del acontecimiento y en el claustro del Castell Palau de Alaquàs, entre los diferentes candidatos, quiénes serán los *angelets* que cantarán a Nuestra Señora del Olivar y al Cristo de la Buena Muerte.

Es una fiesta donde la música tiene un papel fundamental pero también la danza, el vestuario, el protocolo litúrgico, la poesía, los fuegos artificiales, etc., y otras muchas manifestaciones artísticas están presentes sirviendo todas a una fiesta popular tradicional y religiosa que se ha conservado, como mínimo, más de ciento cuarenta años. Estas variantes, unidas a la gran participación y expectación que motivan las fiestas,

genuïna celebració que ompli d'orgull tots els seus veïns i veïnes. Va ser declarada l'any 2010 Festa d'Interès Turístic Provincial de la Comunitat Valenciana.

2. Marc espacial

a) Localització

- Església de la Mare de Déu de l'Olivar d'Alaquàs.
- Castell d'Alaquàs (vora l'església de la Mare de Déu de l'Assumpció).

3. Marc temporal

a) Calendari: la representació està dividida en dos actes. S'escaifica cada any els dies 8 i 9 de setembre a l'església de la Mare de Déu de l'Olivar d'Alaquàs i el Castell d'Alaquàs, respectivament.

b) Periodicitat: anual.

4. Descripció i caracterització

a) Orígens documentats o atribuïts

Els orígens del *Cant de la Carxofa* –també coneguts, al llarg del temps, com a «motete» i/o «villancico»– resulten, a hores d'ara, bastant imprecisos. En 1929, l'arquitecte Josep Maria Manuel Cortina Pérez els va situar a mitjan segle XIX, concretament l'any 1854, en el moment en què Rigobert Cortina Gallego (1843-1920), un xiquet d'escassament onze anys d'edat, «dotado de gran inteligencia y de inspiración musical, compuso el motete así apelado», i probablement també la lletra. Si és vàlida aquesta versió, majoritàriament acceptada pels investigadors tradicionals, aquest seria l'origen del *Cant de la Carxofa*, tal com ha arribat als nostres dies. Siga com siga, actualment sembla fora de tot dubte que els fonaments d'aquesta representació musicada són anteriors a la meitat del segle XIX, al moment en què se situa la composició de Rigobert Cortina, tal com tindrem ocasió de comprovar.

Així, en 1992, el professor Antonio Ariño, seguint l'historiador Vicent Lluesa, ja n'oferí una explicació prou més raonable: assenyala que tant el càntic com l'artefacte formarien part d'un costum molt antic segons el qual un xiquet o xiqueta del poble, enfilat damunt d'un cadafal i vestit d'àngel, recitava versos al·lusius a la majestat de Déu en el moment en què la imatge del Crist era a punt d'entrar al temple. Cosa que portà el professor Ariño a concloure que «no seria estrany, per tant, que l'actual representació de la Carxofa fora el resultat d'una evolució lenta a partir d'aquest acte tan típic de moltes festes populars, consistent en el recitat de versos al·legòrics durant el recorregut de la processó. La litúrgia era un autèntic drama en què s'insertien actes sacramentals, misteris, danses, escenificacions, etc. Una vegada posat un element, la seua pròpia dinàmica l'induïa a créixer i a fer-se més complex».

En aquest mateix sentit, més recentment, en el transcurs d'una biografia sobre Rigobert Cortina publicada en 2015, l'estudiós Robert Ferrer Lluesa ha afirmat: «Considerem més prudent considerar només com a hipòtesi l'any de 1854 com a data de composició de la música de la Carxofa per Rigoberto Cortina, una composició que per la seua gran frescor, melodia i estil musical pròxim als models italianitzants imperants en l'època, va adquirir ràpidament gran fama i es va popularitzar en distintes localitats valencianes».

Així, i tot i que el *Cant de la Carxofa* es localitza principalment a la comarca de l'Horta Sud, cal dir que no es tracta d'una representació exclusiva d'aquest territori, ja que també es canta –o s'ha cantat– a llocs com ara el barri del Carme de València, el Canyamelar, Castellar i Sueca. Pel que fa a l'Horta –i encara que tenim evidències que ens indiquen que la Carxofa també es cantà a poblacions com ara Quart de Poblet, Manises, Mislata, Torrent, Catarroja i Picassent, on fou recuperada en 2010–, tot sembla indicar que és als municipis de Silla, Aldaia i Alaquàs on s'ha representat durant més temps i ha comptat amb més tradició; i on és possible documentar-la amb una major antiguitat.

D'una banda, cal assenyalar també que, en tractar-se d'una representació basada en un aparell mecànic de característiques molt concretes, el *Cant de la Carxofa* guarda una evident relació amb diverses manifestacions del teatre medieval assumpcionista, com ara el *Misteri d'Elx* o el *Cant de la Sibila*, de les quals la Carxofa seria una reducció-adaptació. Segons ha escrit Robert Ferrer, «en totes aquestes

hacen que se trate de una genuina celebración que llene de orgullo a todos sus vecinos y vecinas. Fue declarada en 2010 Fiesta de Interés Turístico Provincial de la Comunitat Valenciana.

2. Marco espacial

a) Localización

- Iglesia de Nuestra Señora del Olivar de Alaquàs.
- Castell de Alaquàs (junto a la iglesia de Nuestra Señora de la Asunción).

3. Marco temporal

a) Calendario: la representación está dividida en dos actos. Se escenifica cada año los días 8 y 9 de septiembre en la iglesia de Nuestra Señora del Olivar de Alaquàs y en el Castell de Alaquàs, respectivamente.

b) Periodicidad: anual.

4. Descripción y caracterización

a) Orígenes documentados o atribuidos

Los orígenes del *Cant de la Carxofa* –también conocidos, a lo largo del tiempo, como «motete» y/o «villancico»– resultan, a estas alturas, bastante imprecisos. En 1929, el arquitecto Josep Maria Manuel Cortina Pérez los situó a mitad del siglo XIX, concretamente en el año 1854, en el momento en el que Rigobert Cortina Gallego (1843-1920), un niño de escasamente once años de edad, «dotado de gran inteligencia y de inspiración musical, compuso el motete así apelado», y probablemente también la letra. De ser válida esta versión, mayoritariamente aceptada por los investigadores tradicionales, este sería el origen del *Cant de la Carxofa*, tal y como ha llegado a nuestros días. Sea cual sea, actualmente parece fuera de toda duda que los cimientos de esta representación musicada son anteriores a la mitad del siglo XIX, momento en que se sitúa la composición de Rigobert Cortina, tal como tendremos ocasión de comprobar.

Así, en 1992, el profesor Antonio Ariño, siguiendo al historiador Vicent Lluesa, ya ofreció una explicación suficientemente más razonable del mismo: señaló que tanto el cántico como el artefacto formarían parte de una costumbre muy antigua según la cual un niño o niña del pueblo, subido a un tablado y con traje de ángel, recitaba versos alusivos a la majestad de Dios en el momento en que la imagen del Cristo estaba a punto de entrar en el templo. Por lo que llevó al profesor Ariño a concluir que «no sería de extrañar, por tanto, que la actual representación de la Carxofa fuera el resultado de una evolución lenta a partir de este acto tan típico de muchas fiestas populares, consistente en el recitado de versos alegóricos durante el recorrido de la procesión. La liturgia era un auténtico drama en el que se insertaban autos sacramentales, misterios, danzas, escenificaciones, etc. Una vez puesto un elemento, su propia dinámica le inducía a crecer y a complejizarse».

En este mismo sentido, más recientemente, en el transcurso de una biografía sobre Rigobert Cortina publicada en 2015, el estudioso Robert Ferrer Lluesa ha afirmado: «Consideramos más prudente tomar solo como hipótesis el año de 1854 como fecha de composición de la música de la Carxofa por Rigoberto Cortina, una composición que por su gran frescura, melodismo y estilo musical cercano a los modelos italianizantes imperantes en la época, adquirió rápidamente gran fama y se popularizó en distintas localidades valencianas».

Así, y a pesar de que el *Cant de la Carxofa* se localiza principalmente en la comarca de l'Horta Sur, hay que decir que no se trata de una representación exclusiva de este territorio, puesto que también se canta –o se ha cantado– en lugares como por ejemplo el barri de Carme de València, el Canyamelar, Castellar y Sueca. En cuanto a l'Horta –y aunque tenemos evidencias que nos indican que la Carxofa también se cantó en poblaciones como por ejemplo Quart de Poblet, Manises, Mislata, Torrent, Catarroja y Picassent, donde fue recuperada en 2010–, todo parece indicar que es en los municipios de Silla, Aldaia i Alaquàs donde se ha representado durante más tiempo y ha contado con más tradición; y dónde es posible documentarla con una mayor antigüedad.

Por un lado, hay que señalar también que, al tratarse de una representación basada en un aparato mecánico de características muy concretas, el *Cant de la Carxofa* guarda una evidente relación con varias manifestaciones del teatro medieval asuncionista, como por ejemplo el *Misterio de Elche* o el *Canto de la Sibila*, de las cuales la Carxofa sería una reducción-adaptación. Según ha escrito Robert Ferrer, «en todas

—deixant de banda i sense atendre les característiques pròpies de cada representació— trobem com a nexa d'unió l'ús d'artefactes escènics, la denominació dels quals varia», i que van des de la magrana i l'araceli d'Elx, passant per la taronja de Morella, fins a la Carxofa dels municipis de l'Horta. De fet, atesa la seua antiguitat, sembla del tot lògic pensar que la magrana del Misteri d'Elx degué influir en la configuració d'altres aparells de tramoia, semblants i posteriors, que tenen una idèntica funció, ja que també ocupen un espai escènic aeri; i que, juntament amb l'angelet, constitueixen el nexa o denominador comú de totes aquestes representacions devotes i festives.

En aquest sentit, podem afirmar que hom té coneixement de l'ús d'aquest tipus d'artefactes en celebracions religioses durant els segles XVII, XVIII i la primera meitat del XIX, a llocs com, per exemple, el municipi de Sueca, tal com en 1979 va posar en relleu Andrés de Sales Ferri Chulio. Així, aquest estudiós va poder documentar que l'inventor de l'aparell de la Carxofa fou un suecà, Andrés Serra Zamorano, àlies *Morandanga*; i que el municipi de Sueca envià, en 1857, una còpia de la Carxofa al de Silla: «aquesta localitat té l'honor d'haver rebut una còpia de la «Carxofa» de Sueca en 1857», afirmà Ferri Chulio. Una informació que corroborà Fermí Cortés, cronista d'aquell poble de la Ribera Baixa, en referir-se a «la Carxofa que inventà Andreu de Morandanga i que ens copiaren els de Silla».

D'una altra, Ferri Chulio també va assenyalar que en una de les comèdies del famós dramaturg suecà Josep Bernat i Baldoví, concretament la titulada *Un ensayo fet en regla o qui no té la vespra, no té la festa*, escrita «per a representar-se en lo teatro de Sueca per una companyia de afisionats en lo dia 7 de setembre de l'any 1845», és possible trobar una eloqüent al·lusió al *Cant de la Carxofa*. Es tracta d'una referència molt sucosa, ja que, a banda d'esmentar el creador —i glòria local— de l'aparell mecànic, s'hi expliciten els dos elements més característics de la representació: l'artefacte i l'angelet.

D'aquesta manera, l'escena representa diversos personatges de Sueca que es troben a la porta de casa esperant veure passar la procesió. I que, mentre esperen, comenten —amb una evident hilaritat— les excel·lències i els orígens incerts del *Cant de la Carxofa* que havia de celebrar-se tot seguit:

Dama 1ª: *¿Y açò?... ¿Què ja s'ha acabat?... No pasa ningún...*

Barranca: *Això és que s'ha trencat el fil. Tots los anys susuix lo mateix; al que aplega la creu a aquest puesto... sigarro... ¿Y sap vosté lo que és? Que com s'entretenen ahí en la plaça en la Carxofa...*

*La un pega per ací,
l'atre pega per allà,
i sols queda Caraquete
firme... en la creu en la mà.*

Dama 1ª: *¿I què ve a ser això de la Carxofa?...*

Barranca: *¿Que vostés no ho han vist mai? Puf!... ¡Xe... diu que no han vist mai la Carxofa!... Pues miren vostés, facen conte que no han vist res en lo món...*

Dama 1ª: *Però, home, expliquenmos al manco...*

Barranca: *Pues, sinyor... això de la Carxofa... era una Carxofa... pròpiament una Carxofa tal... que inventà u que li dien Morandanga... ¿Vostés no el coneixerien, eh?...*

Dama 1ª: *No, sinyor.*

Barranca: *Xe, tampoc coneixien a Morandanga; pos facen conte que no han conegut a ningú del món...*

Victorino: *¡Pobre Andreu!... Hòmens com aquell no hi ha ara; aquella llavor s'ha acabat... Sempre estava apunt per a tot... ¡Déu que l'haja perdonat!*

Dama 2ª: *Anem, i tornant a la Carxofa... ¿Era de bona veritat? ¿Bona de menjar?...*

Barranca: *Molt bon caure, i molta fam haguera segut menester per a clavar-li la dent... A no ser aquest (assenyalant a Estrelles), no sé qui s'haguera atrevit... Perquè la tal Carxofa vindria a ser poc més o manco aixina com vosté, encara que és mala comparança...*

Dama 2ª: *¡Ave Maria Puríssima!... ¿I de quin Carxofar la portaven?*

Barranca: *D'allà del pinar de Moya...*

Dama 2ª: *No ho entenc, si vosté no s'explica més.*

Barranca: *Explica-li-ho tu, Victorino, explica-li-ho...*

ellas —salvando las distancias y sin atender a las características propias de cada representación— hallamos como nexo de unión el uso de artefactos escénicos, cuya denominación varia», y que van desde la granada y la araceli de Elche, pasando por la naranja de Morella, hasta la Carxofa de los municipios de l'Horta. De hecho, dada su antigüedad, parece del todo lógico pensar que la granada del *Misterio de Elche* debió de influir en la configuración de otros aparatos de tramoia, parecidos y posteriores, que tienen una idéntica función, puesto que también ocupan un espacio escénico aéreo; y que, junto con el *angelet*, constituyen el nexo o denominador común de todas estas representaciones devotas y festivas.

En este sentido, podemos afirmar que se tiene conocimiento del uso de este tipo de artefactos en celebraciones religiosas durante los siglos XVII, XVIII y la primera mitad del XIX, en lugares como, por ejemplo, el municipio de Sueca, tal y como en 1979 puso de relieve Andrés de Sales Ferri Chulio. Así, este estudioso pudo documentar que el inventor del aparato de la Carxofa fue un suecano, Andrés Serra Zamorano, alias *Morandanga*; y que el municipio de Sueca envió, en 1857, una copia de la Carxofa al de Silla: «en esta localización le cabe el honor de haber recibido una copia de la Carxofa de Sueca en 1857», afirmó Ferri Chulio. Una información que corroboró Fermí Cortés, cronista de aquel pueblo de la Ribera Baixa, al referirse a «la Carxofa que inventó Andreu de Morandanga y que nos copiaron los de Silla».

Por otro lado, Ferri Chulio también señaló que en una de las comedias del famoso dramaturgo suecano Josep Bernat i Baldoví, concretamente la titulada *Un ensayo fet en regla o qui no té la vespra, no té la festa*, escrita «per a representar-se en lo teatro de Sueca per una companyia de afisionats en lo dia 7 de setembre de l'any 1845», es posible encontrar una elocuente alusión al *Cant de la Carxofa*. Se trata de una referencia muy interesante, puesto que, además de citar al creador —y gloria local— del aparato mecánico, se explicitan los dos elementos más característicos de la representación: el artefacto y el *angelet*.

De este modo, la escena representa varios personajes de Sueca que se encuentran en la puerta de casa esperando ver pasar la procesión. Y que, mientras esperan, comentan —con una evidente hilaridad— las excelencias y los orígenes inciertos del *Cant de la Carxofa* que tenía que celebrarse en seguida:

Dama 1ª: *¿Y açò?... ¿Què ja s'ha acabat?... No pasa ningún...*

Barranca: *Això és que s'ha trencat el fil. Tots los anys susuix lo mateix; al que aplega la creu a este puesto... sigarro... ¿Y sap vosté lo que és? Que com s'entretenen ahí en la plaça en la Carxofa...*

*La un pega per ací,
l'atre pega per allà,
i sols queda Caraquete
firme... en la creu en la mà.*

Dama 1ª: *¿I què ve a ser això de la Carxofa?...*

Barranca: *¿Que vostés no ho han vist mai? Puf!... ¡Xe... diu que no han vist mai la Carxofa!... Pues miren vostés, facen conte que no han vist res en lo món...*

Dama 1ª: *Però, home, expliquenmos al manco...*

Barranca: *Pues, sinyor... això de la Carxofa... era una Carxofa... pròpiament una Carxofa tal... que inventà u que li dien Morandanga... ¿Vostés no el coneixerien, eh?...*

Dama 1ª: *No, sinyor.*

Barranca: *Xe, tampoc coneixien a Morandanga; pos facen conte que no han conegut a ningú del món...*

Victorino: *¡Pobre Andreu!... Hòmens com aquell no hi ha ara; aquella llavor s'ha acabat... Sempre estava apunt per a tot... ¡Déu que l'haja perdonat!*

Dama 2ª: *Anem, i tornant a la Carxofa... ¿Era de bona veritat? ¿Bona de menjar?...*

Barranca: *Molt bon caure, i molta fam haguera segut menester per a clavar-li la dent... A no ser este (assenyalant a Estrelles), no sé qui s'haguera atrevit... Perquè la tal Carxofa vindria a ser poc més o manco aixina com vosté, encara que és mala comparança...*

Dama 2ª: *¡Ave Maria Puríssima!... ¿I de quin Carxofar la portaven?*

Barranca: *D'allà del pinar de Moya...*

Dama 2ª: *No ho entenc, si vosté no s'explica més.*

Barranca: *Explica-li-ho tu, Victorino, explica-li-ho...*

Victorino: *Jo! Que li ho explique el Mestre, que haurà fet d'angelet alguna volta...*

Mestre: *Lo que em fareu fer vosaltres a mi encara, y no tardarà molt, és de diable...».*

Finalment, cal destacar, seguint Ferri Chulio, que l'última referència a la interpretació del *Cant de la Carxofa* que es registra a aquell municipi de la Ribera és de 1891. I que, actualment, de la Carxofa de Sueca només queda el record de les dades literàries i històriques.

D'altra banda, trobem també una referència literària a l'artefacte de la Carxofa en una novel·la breu de 1908 que porta per títol *La festa de les fadrines* i que fou redactada per l'escriptor Josep Maria Juan Garcia. Així, l'acció narrativa d'aquella història discorre en un poble valencià inventat, «rodejat per los quatre costats de majestuosos muntanyes i format d'uns quants centenars de cases», un municipi «fester i rumbós» anomenat Albatana (i la semblança gràfica i fònica entre «Albatana» i «Alaquàs» resulta evident). Arribat el dia de la festa de les fadrines, l'autor fa una detallada descripció de l'ambient festiu que s'hi respirava, i en què «la tradicional Carxofa» gaudia d'un evident protagonisme:

«Poc faltava per a què ixquera la processó. La plaça d'Albatana estava que no cabia una ànima. La gent passejava amunt i avall, esperant que les campanes donaren la senyal d'eixida. El quadro resultava molt animat. A la porta de la iglésia estaven els gegants, el donsainer i el tabaler, les músiques, les banderoles, la creu parroquial, infinitat d'hòmens i xiquets en ciris i els empleats municipals.

Per la plaça voltejaven, garrides i hermoses, les albatanes, acollint apassionats requiebros dels fadrins. Aquests, portant camisa planxà i sombrero d'amples ales, s'obrien pas per entre la multitud, entrenant-se i pegant espentes. De quan en quan li ficaven en lo nas a un tranquil foraster el ram d'alfàbega que portaven en les mans...

En la fatxà de la iglésia penjava la tradicional Carxofa.»

A continuació, exposem les dades i referències històriques que, sobre la interpretació del *Cant de la Carxofa* a Alaquàs, hem pogut recollir.

El primer que cal dir és que, en comparació a la resta de municipis de l'Horta Sud on també s'ha mantingut viu, el *Cant de la Carxofa* d'Alaquàs se singularitza pel fet que és l'únic que s'interpreta dues vegades; l'una en honor de la Mare de Déu de l'Olivar, el dia 8 de setembre; i l'altra en honor al Crist de la Bona Mort, el 9 de setembre; i sempre com a cloenda de les respectives processons.

Així, tal com en 1981 ja van constatar Baltasar Escrivà i Francesc Garcia, «la Carxofa és penjada d'una biga en qualsevol balcó, i quan arriba la imatge que presideix la processó és hissada mitjançant una corriola i les cordes manejades amb destresa. S'obrin les corfes de la Carxofa i apareix una xiqueta o un xiquet vestit amb una túnica blanca, que representa un angelet, i en aquests moments la música acompanya els cants de l'angelet mentre el poble l'escolta emocionat. Una vegada acaba l'angelet de cantar els motets, comencen a tancar-se les corfes de la Carxofa. Seguidament, la imatge fa l'entrada al temple i a la vegada és disparada una traca.»

Pel que fa a la lletra de la Carxofa, que presenta xicotetes variacions segons els pobles on es recita –i que depenen de les diverses advocacions i del grau de personalització que li ha aplicat cada municipi–, cal assenyalar que és molt probable que les versions més antigues de la lletra de la Carxofa estigueren redactades en valencià. Però, a causa del procés de castellanització que experimentà el territori valencià durant tota l'edat moderna i la primera meitat del segle XIX, la lletra que fins a la dècada dels anys 80 del segle XX es cantava entre nosaltres era en castellà.

En aquest sentit, cal fer notar que van ser els clavaris del Crist de la Bona Mort de 1982 els qui decidiren traduir la lletra al valencià. Pel que fa a la Carxofa de la Mare de Déu de l'Olivar, es cantà en valencià per primera vegada quatre anys després, en 1986. En tots dos casos s'aconseguí implantar una nova tradició que, des d'aleshores, no ha patit interrupcions i que s'ha mantingut fins als nostres dies. Com recorda Quico Garcia, un dels clavaris del Crist de 1982, el traductor-adaptador de les dues lletres fou el periodista valencià, Vicent Sanchis Llàcer.

Pel que fa al municipi de Silla, aquest canvi lingüístic es va produir un any abans, en 1981, de la mà de Santiago Sansaloni Alcocer; i pel

Victorino: *Jo! Que li ho explique el Mestre, que haurà fet d'angelet alguna volta...*

Mestre: *Lo que em fareu fer vosaltres a mi encara, y no tardarà molt, és de diable...».*

Finalmente, hay que destacar, siguiendo Ferri Chulio, que la última referencia a la interpretación del *Cant de la Carxofa* que se registra en aquel municipio de la Ribera es de 1891. Y que, actualmente, de la Carxofa de Sueca solo queda el recuerdo de los datos literarios e históricos.

Por otro lado, encontramos también una referencia literaria en el artefacto de la Carxofa en una novela breve de 1908 que lleva por título *La festa de les fadrines* y que fue redactada por el escritor Josep Maria Juan Garcia. Así, la acción narrativa de aquella historia discurre en un pueblo valenciano inventado, «rodejat per los quatre costats de majestuosos muntanyes i format d'uns quants centenars de cases», un municipio «fester i rumbós» denominado Albatana (y el parecido gráfico y fónico entre «Albatana» y «Alaquàs» resulta evidente). Llegado el día de la fiesta de las solteras, el autor hace una detallada descripción del ambiente festivo que se respiraba, y donde «la tradicional Carxofa» disfrutaba de un evidente protagonismo:

«Poc faltava per a què ixquera la processó. La plaça d'Albatana estava que no cabia una ànima. La gent passejava amunt i avall, esperant que les campanes donaren la senyal d'eixida. El quadro resultava molt animat. A la porta de la iglésia estaven els gegants, el donsainer i el tabaler, les músiques, les banderoles, la creu parroquial, infinitat d'hòmens i xiquets en ciris i els empleats municipals.

Per la plaça voltejaven, garrides i hermoses, les albatanes, acollint apassionats requiebros dels fadrins. Estos, portant camisa planxà i sombrero d'amples ales, s'obrien pas per entre la multitud, entrenant-se i pegant espentes. De quan en quan li ficaven en lo nas a un tranquil foraster el ram d'alfàbega que portaven en les mans...

En la fatxà de la iglésia penjava la tradicional Carxofa.»

A continuación, exponemos los datos y las referencias históricas que, sobre la interpretación del *Cant de la Carxofa* en Alaquàs, hemos podido recoger.

Lo primero que hay que decir es que, en comparación al resto de municipios de l'Horta Sur donde también se ha mantenido vivo, el *Cant de la Carxofa* de Alaquàs, se singulariza por el hecho de que es el único que se interpreta dos veces; una en honor a Nuestra Señora del Olivar, el día 8 de septiembre; y otra en honor al Cristo de la Buena Muerte, el 9 de septiembre, y siempre como conclusión de las respectivas procesiones.

Así, tal y como en 1981 ya constataron Baltasar Escrivà i Francesc Garcia, «la Carxofa es colgada de una viga en cualquier balcón, y cuando llega la imagen que preside la procesión se izada mediante una polea y las cuerdas manejadas con destreza. Se abren las cortezas de la Carxofa y aparece una niña o un niño vestido con una túnica blanca, representando a un angelet, y en estos momentos la música acompaña los cantos del *angelet* mientras el pueblo lo escucha emocionado. Una vez acaba el *angelet* de cantar los motets, empiezan a cerrarse las cortezas de la Carxofa. Seguidamente, la imagen hace la entrada al templo y a la vegada es disparada una traca.»

En cuanto a la letra de la Carxofa, que presenta pequeñas variaciones según los pueblos donde se recita –y que dependen de las diversas advocaciones y del grado de personalización que le ha aplicado cada municipio–, hay que señalar que es muy probable que las versiones más antiguas de la letra de la Carxofa estuvieran redactadas en valenciano. Pero, a causa del proceso de castellanización que experimentó el territorio valenciano durante toda la edad moderna y la primera mitad del siglo XIX, la letra que hasta la dècada de los años 80 del siglo XX se cantaba entre nosotros era en castellano.

En este sentido, hay que hacer notar que fueron los clavaris del Cristo de la Buena Muerte de 1982 quienes decidieron traducir la letra al valenciano. En cuanto a la Carxofa de Nuestra Señora del Olivar, se cantó en valenciano por primera vez cuatro años después, en 1986. En los dos casos se consiguió implantar una nueva tradición que, desde entonces, no ha sufrido interrupciones y que se ha mantenido hasta nuestros días. Como recuerda Quico Garcia, uno de los clavaris del Cristo de 1982, el traductor-adaptador de las dos letras fue el periodista valenciano, Vicent Sanchis Llàcer.

En cuanto al municipio de Silla, este cambio lingüístico se produjo un año antes, en 1981, de la mano de Santiago Sansaloni Alcocer; y en

que fa al d'Aldaia, vint després, ja que fou introduït pels clavaris del Crist de les Necessitats de 2001.

Però, tornant als orígens, des de quan es canta la Carxofa a Alaquàs? En opinió d'Enric Juan, cronista local i director de la publicació històrica *Quaderns d'Investigació* d'Alaquàs, és molt probable que, entre nosaltres, les arrels del *Cant de la Carxofa* es puguen remuntar fins al segle XVII. L'exemple de Sueca avala aquesta hipòtesi; i és així que, si és certa, estariem parlant d'un cant de llarga tradició local que, a partir de la segona meitat del segle XIX, coincidint amb el canvi de data de les festes patronals –que antigament se celebraven durant el mes d'agost i que, a partir d'un moment determinat, es traslladaren al setembre, al voltant de la festivitat de la Mare de Déu de l'Olivar–, degué experimentar una actualització i remodelització segons la nova composició musical de Rigobert Cortina.

De moment, però, no és possible documentar aquesta probable evolució de la Carxofa, una teoria que té una gran versemblança, i, per tant, el que hem fet és localitzar quines són les referències més antigues que al·ludeixen a la celebració d'aquest cant entre nosaltres. Com la Carxofa a Alaquàs ha generat poca documentació –les partitures més antigues que posseïm, que es conserven als arxius de la Unió Musical d'Alaquàs i són dels anys 30 del segle XX–, per tal de buscar notícies referents a la realització del *Cant de la Carxofa* ens hem capbussat en les notícies referents a les festes d'Alaquàs en què poguera esmentar-se la celebració de l'acte.

D'aquesta manera, un dels documents més antics que ens parla de les festes d'Alaquàs és el primer tom de l'anomenada *Crònica del Asilo del Corazón de María*, que recull informació referent al trasllat, el setembre de 1878, de l'asil de les monges oblates des d'unes dependències anteriors fins a l'antic convent dels pares mínims (abandonat des de 1835), l'edifici annex a la parròquia de la Mare de Déu de l'Olivar, on la comunitat romangué fins no fa massa anys. Aquest valuós document històric, del qual es feu ampli ressò Josep M. Soriano Bessó en un treball publicat en 1981 al primer volum de *Quaderns d'Investigació*, recull informació relativa a la vida de les germanes oblates a Alaquàs, des de 1877 fins a 1904. I és així que la Crònica conté una referència ben eloqüent i explícita a la celebració del *Cant de la Carxofa* entre nosaltres el 8 de setembre de 1878.

Sabem que la compra de l'antic convent de mínims per part de les oblates es va produir el maig de 1878; que «enseguida se empezaron las obras de reparo en el trozo de convento que quedaba en pie»; i que el trasllat de la comunitat «a las nuevas dependencias de Alaquàs tuvo lugar el mismo día 8 de septiembre, festividad de la patrona, Virgen del Olivar.»

Així, tot descrivint els actes festius que se celebraren a Alaquàs el dia en què s'instal·là a les noves dependències la comunitat de les oblates –és a dir, el 8 de setembre de 1878–, la germana superiora Rosario de los Dolores, segons el relat que en feu posteriorment Pilar de S. Antonio, afirmà: «No va ser necessari solemnitzar aquesta instal·lació amb funció expressa a l'intent, perquè en aquest dia, l'entusiasta poble d'Alaquàs té en l'església del convent funció solemníssima amb orquestra, sermó d'un bon orador, processó solemne, preciosos focs artificials, gran il·luminació i altres demostracions devotes de fervent amor a la seua amadíssima patrona la Mare de Déu de l'Olivar; potser és la més tendra aparició d'un àngel, o xiquet, que ocult en una espècie de palmera, s'obri al pas de la santa imatge de Maria en la processó i aquest, acompanyat de la banda de música que s'adapta a la bonica veu del xiquet amb tons d'encantadora dolçor, canta ell mateix una llarga pregària, tan tendra, tan arravatadora, que commou totes les fibres del cor i els ulls s'omplien de dolces llàgrimes, l'ànima queda absorta en amors divins a la més amorosa de les Mares. És sorprenent i commovedor el sepulcral silenci observat per la ingent multitud mentre el xiquet canta, com també les ovacions de delirant entusiasme en què la multitud prorrump, quan saluda la seua divina patrona, en acabar la llarga i deliciosa pregària. Puc afirmar que no es pot presenciar acte més tendre i bell que aquest.» D'aquesta manera, sembla clar que en aquell moment –1878– el cant de la Carxofa ja se celebrava entre nosaltres.

La següent referència en el temps al *Cant de la Carxofa* d'Alaquàs que hem sigut capaços de localitzar –i que ens indica que, efectivament, l'acte se celebrava entre nosaltres al final del segle XIX– remet al relat

cuanto al de Aldaia, veinte años después, puesto que fue introducido por los clavaros del Cristo de las Necesidades de 2001.

Pero, volviendo a los orígenes, ¿desde cuándo se canta la Carxofa en Alaquàs? En opinión de Enric Juan, cronista local y director de la publicación histórica *Quaderns d'Investigació* de Alaquàs, es muy probable que, entre nosotros, las raíces del *Cant de la Carxofa* se puedan remontar hasta el siglo XVII. El ejemplo de Sueca avala esta hipótesis; y es así que, de ser cierta, estaríamos hablando de un canto de larga tradición local que, a partir de la segunda mitad del siglo XIX, coincidiendo con el cambio de fecha de las fiestas patronales –que antiguamente se celebraban durante el mes de agosto y que, a partir de un momento determinado, se trasladaron en septiembre, alrededor de la festividad de Nuestra Señora del Olivar–, debió de experimentar una actualización y remodelización según la nueva composición musical de Rigobert Cortina.

De momento, pues, no es posible documentar esta probable evolución de la Carxofa, una teoría que tiene una gran verosimilitud, y, por lo tanto, lo que hemos hecho es localizar cuáles son las referencias más antiguas que aluden a la celebración de este canto entre nosotros. Como la Carxofa en Alaquàs ha generado poca documentación –las partituras más antiguas que poseemos, que se conservan en los archivos de la Unión Musical de Alaquàs y son de los años 30 del siglo XX–, para buscar noticias referentes en la realización del *Cant de la Carxofa*, nos hemos zambullido en las noticias referentes a las fiestas de Alaquàs donde pudiera mencionarse la celebración del acto.

De este modo, uno de los documentos más antiguos que nos habla de las fiestas de Alaquàs es el primer tomo de la llamada *Crònica del Asilo del Corazón de María*, que recoge información en lo referente al traslado, en septiembre de 1878, del asilo de las monjas oblatas desde unas dependencias anteriores hasta el antiguo convento de los padres mínimos (abandonado desde 1835), el edificio anejo a la parroquia de Nuestra Señora del Olivar, donde la comunidad permaneció hasta no hace demasiados años. Este valioso documento histórico, del cual se hizo amplio eco Josep M. Soriano Bessó en un trabajo publicado en 1981 en el primer volumen de *Quaderns d'Investigació*, recoge información relativa a la vida de las hermanas oblatas en Alaquàs, desde 1877 hasta 1904. Y es así que la Crònica contiene una referencia muy elocuente y explícita a la celebración del *Cant de la Carxofa* entre nosotros el 8 de septiembre de 1878.

Sabemos que la compra del antiguo convento de mínimos por parte de las oblatas se produjo en mayo de 1878; que «enseguida se empezaron las obras de reparación en la parte de convento que quedaba en pie»; y que el traslado de la comunidad «a las nuevas dependencias de Alaquàs tuvo lugar el mismo día 8 de septiembre, festividad de la patrona, Nuestra Señora del Olivar.»

Así, describiendo los actos festivos que se celebraron en Alaquàs el día en que se instaló en las nuevas dependencias la comunidad de las oblatas –es decir, el 8 de septiembre de 1878–, la hermana superiora, Rosario de los Dolores, según el relato que hizo posteriormente Pilar de S. Antonio, afirmó: «No fue menester solemnizar la instalación dicha con función expresa al intento, pues que en ese día el entusiasta pueblo de Alacuás tiene en la iglesia del convento función solemníssima con orquesta, sermón de un buen orador, procesión solemne, preciosos fuegos artificiales, gran iluminación y otras devotas demostraciones de ferviente amor a su amadísima Patrona la Virgen del Olivar, siendo quizás la más tierna la aparición de un ángel, o niño, que oculto en una especie de palmera, ábrese esta al paso de la santa imagen de María en la procesión y este, acompañado de la banda de música que se adapta a la voz linda del niño con tonos de encantadora dulzura, canta él mismo una larga plegaria, tan tierna, tan arrebatadora, que todas las fibras del corazón conmueve y llénanse de dulces lágrimas los ojos, el alma queda absorta en amores divinos a la más amorosa de las Madres. Es sorprendente y conmovedor el sepulcral silencio observado por la ingente muchedumbre mientras el niño canta, como también las ovaciones de delirante entusiasmo en que la multitud prorrump, saludando a su divina Patrona, al terminar la larga y deliciosa plegaria. Puedo afirmar que no se puede presenciar acto más tierno y hermoso que este.» De esta manera, parece claro que en aquel momento –1878– el *Cant de la Carxofa* ya se celebraba entre nosotros.

La siguiente referencia en el tiempo al *Cant de la Carxofa* de Alaquàs que hemos sido capaces de localizar –y que nos indica que, efectivamente, el acto se celebraba entre nosotros a finales del siglo XIX–

de la visita que, el 27 de novembre de 1898, realitzaren una quinzena d'artistes i intel·lectuals del Centre Excursionista de Lo Rat Penat al municipi de Silla, i que fou publicada al diari *Las Provincias* el 28 de novembre de 1898. S'hi pot llegir: «Tiene Silla una especialidad en su popularísima fiesta del Santísimo Cristo que se celebra el día 6 de agosto. Esa especialidad es la Carxofa. No hay necesidad de que la describamos, porque apenas habrá en Valencia quien no la conozca. Los excursionistas se enteraron de todos los pormenores de aquest curioso aparato, y copiaron el villancico que canta el ángel al aparecer ante el público saliendo de la Carxofa. Aquesta fiesta se celebra también en los pueblos de Aldaya y Alacuás.»

D'altra banda, a partir dels primers anys del segle XX no resulta massa complicat resseguir documentalment la celebració del *Cant de la Carxofa* a Alaquàs; una representació que, sempre en honor de la Mare de Déu de l'Olivar i del Crist de la Bona Mort, sovint fou qualificada de «tradicional», «clàssica», «cèlebre», «anomenada», «bella», «coneguda» i «típica».

b) Evolució històrica / modificacions

A l'article que José Esteve Forriol publicà al volum de *Quaderns d'Investigació* corresponent a 1992 trobem dades ben interessants i sucoses referents a l'evolució històrica del *Cant de la Carxofa* a Alaquàs. Així, s'hi explica que un fill de la nostra localitat, Francisco Campos Cosme (1881-1930), que primer fou esquilador i després representant de màquines de cosir «no va ser només un home emprenedor en la faceta industrial, també va cultivar la música. Aquesta va ser molt possiblement la seua principal vocació». El cas és que, a banda de músic, fou també compositor; i que entre les obres que va compondre figurava «una versió pròpia de la nadala dedicada a la Mare de Déu de l'Olivar, coneguda amb el nom de «Carxofa»». Dissortadament, però, les partitures d'aquesta i d'altres obres compostes per Francisco Campos «se han perdido totalmente o están en paradero desconocido». I, tal com apunta Soriano Bessó en l'article de 1981 abans esmentat, ni tan sols se sap si mai arribaren a interpretar-se: «Saben los alacuaseros que se conservan otros motetes de la «Carxofa» cuyo autor era el maestro Campos, de Alacuás? ¿Llegaron a cantarse alguna vez?»

Per cert, que aquest mateix article d'Esteve Forriol també ens informa que: «hasta su muerte en el año 1930», Francisco Campos «fue organista de la parroquia»; i «fue preceptor y orientó en su carrera musical a un joven de grandes aptitudes para la música, llamado Francisco Guillem, que le sucedió en el puesto de organista de la parroquia». De fet, aquest Francesc Guillem és el mateix que, com hem vist abans, cantà la Carxofa a la Mare de Déu de l'Olivar en 1928; un xicot que, segons continuava Esteve Forriol, «tenía poca salud», era «de la casa redonda, hoy desaparecida», «cerca del «portal de San Miquel»», i despuntava com «una auténtica promesa como pianista, pero murió en el frente durante nuestra guerra, como tantos otros jóvenes de aquella generación.»

D'altra banda, tal com va observar l'estudiós Joan F. Dols, en 1954, el mestre José Medina Ferrer (1910-1985) «va realitzar una nova instrumentació [del Cant de la Carxofa], fent un arranjament de les partitures de corda a instruments de vent (clarinets, tubes, trombons, trompetes, bombardins, requints, etc.) i que és la que s'interpreta en l'actualitat». En aquest sentit, l'anàlisi que hem realitzat de les partitures més antigues que es conserven del *Cant de la Carxofa* demostra que, efectivament, un parell d'aquestes partitures porten la firma de «J. Medina», acompanyada de les dates de «septiembre de 1954», en un cas, i «marzo de 1965», segons sembla, en un altre.

Amb tot, també hem pogut comprovar que, en aquest procés d'instrumentació del *Cant de la Carxofa*, el mestre Medina degué comptar amb l'ajuda de Francisco Ferrer Sanz, *Paco el Careto*, ja que moltes de les partitures porten el seu nom a l'encapçalament. Paco Ferrer, que havia nascut el 12 de gener de 1911 i va morir el 24 de novembre de 1980, fou un dels fundadors de la Unió Musical d'Alaquàs, tocava el fiscorn i, segons que ens han assegurat els seus familiars, fou l'encarregat de fer l'adaptació del *Cant de la Carxofa* per als cors i els instruments de vent.

En un altre ordre de coses, en el volum de *Quaderns d'Investigació* corresponent a 2001 s'explica que la colla de clavaris que van organitzar la festa de la Mare de Déu de l'Olivar en l'any 1967 –feia vint-i-cinc anys que l'havien feta–, «són la penya que va fer la primera Carxofa perquè l'angelet es col·locara dins per a cantar després de la processó».

remite al relato de la visita que, el 27 de noviembre de 1898, realizaron una quincena de artistas e intelectuales del Centro Excursionista de Lo Rat Penat en el municipio de Silla, y que fue publicada en el diario *Las Provincias* el 28 de noviembre de 1898. Se puede leer: «Tiene Silla una especialidad en su popularísima fiesta del Santísimo Cristo que se celebra el día 6 de agosto. Esa especialidad es la Carxofa. No hay necesidad de que la describamos, porque apenas habrá en Valencia quien no la conozca. Los excursionistas se enteraron de todos los pormenores de este curioso aparato, y copiaron el villancico que canta el ángel al aparecer ante el público saliendo de la Carxofa. Esta fiesta se celebra también en los pueblos de Aldaya y Alacuás.»

Por otra parte, a partir de los primeros años del siglo XX no resulta demasiado complicado resseguir documentalment la celebració del *Cant de la Carxofa* en Alaquàs; una representació que, sempre en honor a Nuestra Señora del Olivar y de Cristo de la Buena Muerte, a menudo fue calificada de «tradicional», «clásica», «cèlebre», «renombrada», «bella», «conocida» y «típica».

b) Evolución històrica / modificacions

En el artículo que José Esteve Forriol publicó en el volumen de *Quaderns d'Investigació* correspondiente a 1992 encontramos datos muy interesantes y jugosos referentes a la evolución histórica del *Cant de la Carxofa* en Alaquàs. Así, se explica que un hijo de nuestra localidad, Francisco Campos Cosme (1881-1930), que primero fue esquilador y después representante de máquinas de coser «no fue solo un hombre emprenedor en la faceta industrial, también cultivó la música. Esta fue muy posiblemente su principal vocación». El caso es que, además de músico, fue también compositor; y que entre las obras que compuso figuraba «una versión propia del villancico dedicado a Nuestra Señora del Olivar, conocido de ordinario con el nombre de «Carxofa»». Desgraciadamente, pues, las partituras de esta y otras obras compuestas por Francisco Campos «se han perdido totalmente o están en paradero desconocido». Y, tal y como apuntó Soriano Bessó en el artículo de 1981 antes referido, ni siquiera se sabe si nunca llegaron a interpretarse: «Saben los alacuaseros que se conservan otros motetes de la «Carxofa», cuyo autor era el maestro Campos, de Alacuás? ¿Llegaron a cantarse alguna vez?»

Por cierto, que este mismo artículo de Esteve Forriol también nos informa que: «hasta su muerte en el año 1930», Francisco Campos «fue organista de la parroquia»; y «fue preceptor y orientó en su carrera musical a un joven de grandes aptitudes para la música, llamado Francisco Guillem, que le sucedió en el puesto de organista de la parroquia». De hecho, este Francesc Guillem es el mismo que, como hemos visto antes, cantó la Carxofa a Nuestra Señora del Olivar en 1928; un chico que, según continuaba Esteve Forriol, «tenía poca salud», era «de la casa redonda, hoy desaparecida», «cerca del «portal de San Miquel»», y despuntaba como «una auténtica promesa como pianista, pero murió en el frente durante nuestra guerra, como tantos otros jóvenes de aquella generación.»

Por otro lado, tal y como observó el estudioso Joan F. Dols, en 1954, el maestro José Medina Ferrer (1910-1985) «realizó una nueva instrumentación [del Cant de la Carxofa], haciendo un arreglo de las partituras de cuerda a instrumentos de viento (clarinetes, tubas, trombones, trompetas, bombardinos, requintos, etc.) y que es la que se interpreta en la actualidad». En este sentido, el análisis que hemos realizado de las partituras más antiguas que se conservan del *Cant de la Carxofa* demuestra que, efectivamente, un par de estas partituras llevan la firma de «J. Medina», acompañada de las fechas de «septiembre de 1954», en un caso, y «marzo de 1965», según parece, en otro.

Con todo, también hemos podido comprobar que, en este proceso de instrumentación del *Cant de la Carxofa*, el maestro Medina debió de contar con la ayuda de Francisco Ferrer Sanz, *Paco el Careto*, puesto que muchas de las partituras llevan su nombre en el encabezamiento. Paco Ferrer, que había nacido el 12 de enero de 1911 y murió el 24 de noviembre de 1980, fue uno de los fundadores de la Unión Musical de Alaquàs, tocaba el fiscorno y, según nos han asegurado sus familiares, fue el encargado de hacer la adaptación del *Cant de la Carxofa* para los cors y los instrumentos de viento.

En otro orden de cosas, en el volumen de *Quaderns d'Investigació* correspondiente a 2001 se explica que la cuadrilla de clavaris que organizaron la fiesta de Nuestra Señora del Olivar en el año 1967 –hacia veinticinco años que la habían hecho–, «son la peña que hizo la primera Carxofa para que el angelet se colocara dentro para cantar después de

És a dir, que aquells clavaris –que formaven, precisament, la penya La Carxofa– van ser els que construïren l'artefacte en què se situava l'angelet i que es feia servir amb anterioritat al que s'utilitza ara, que és de 1995. Ho confirmà Maria Moret Montalt en el volum de *Quaderns* corresponent a l'any següent, 2002, en afirmar: «Quan el meu marit i els amics van fer la festa de la Mare de Déu, l'any 1967, feren la Carxofa nova, perquè fins aleshores es llogava a València. En aquell any, la meua filla Matilde [Alòs Moret] va cantar la Carxofa i li vam fer tot el vestit nou, fins i tot la coroneta d'angelet. La tia Carme, la brodadora, va ser l'encarregada de confeccionar el vestit brodat i les aletes, la coroneta la vam comprar a València, lloc al qual em va acompanyar Presenta Ferrer, la dona d'Amadeo [Aguilar]». Concretament, l'artefacte fou construït per Mariano Peiró Ferrer, que era torner de professió.

Finalment, tal com en 1995 explicà Adrià Besó –i corroboren diversos alaquasers, entre els quals Baltasar Escrivà–, «fins ben entrada la dècada dels quaranta [del segle XX], la Carxofa era cantada tots els anys per un infant de l'Escolania de la Mare de Déu dels Desemparats de València, que venia a través del rector» o era llogat directament pels clavaris. Ja que, tal com es pot llegir en el programa de festes d'Alaquàs corresponent a 1963, el xiquet que aquell any cantà la Carxofa a la Mare de Déu de l'Olivar era «un infantillo del Coro de la Virgen de los Desamparados». Tanmateix, i encara que aquesta fora la tònica general, no sempre degué ser així, ja que, com hem pogut comprovar, en 1928, la Carxofa a la Mare de Déu de l'Olivar fou cantada per un xiquet d'Alaquàs, Francesc Guillem Medina; i és molt probable que les de 1935 foren també cantades per dos infants del poble: Vicent Palop i Maruja Andrés Andrés.

Siga com siga, a partir de la dècada dels anys cinquanta començà a fer-se habitual que entonaren la Carxofa alguns fills del poble, xiquets i xiquetes que durant molts anys van ser preparats pel mestre José Medina, director de la banda de la Unió Musical d'Alaquàs: «El temps de preparació anava en relació amb les aptituds de l'aprenent per al cant i amb el seu nivell de coneixements de solfa. Els xiquets anaven a ensenyar-se la Carxofa a cal mestre o als locals de la banda».

L'evolució i millora que el *Cant de la Carxofa* ha experimentat durant el darrer mig segle ha sigut imparable, i així podem dir que actualment l'acte viu el que podríem qualificar com una «època daurada». En les dues darreres dècades –des de 1995–, la representació s'ha enfortit i popularitzat, ja que ha experimentat un notable procés de revalorització i aixamplament que l'ha convertit en un acte bell i complex que va més enllà de la mera recitació musical i circumstancial que té lloc el dia de la festa, i que li ha permès guanyar en bellesa i espectacularitat. No debades va aconseguir en 2010 ser declarada com a Festa d'Interès Turístic Provincial.

En aquest sentit, cal subratllar que aquest procés ha anat lligat a la fundació de l'Associació Cultural La Carxofa, ocupada i preocupada a vetllar pel manteniment, la millora i la correcta convocatòria del cant, sobretot durant els anys que no hi ha clavaris. Així, entre els dos encerts més notoris que ha promogut aquesta entitat s'han de destacar la renovació de l'aparell mecànic que, sens dubte, havia quedat antiqüat i deteriorat pel pas dels anys; i, sobretot, la implantació de la coneguda com a Prova de l'Àngel, creada a imitació de les proves de veu que es realitzen a Elx durant la preparació del Misteri. Es tracta, ni més ni menys, que d'una cerimònia que té lloc en els dies previs al *Cant de la Carxofa*, i que permet triar, mitjançant votació popular, els dos xiquets o xiquetes que recitaran els himnes.

El mecanisme de selecció dels angelets, tanmateix, s'inicia diversos mesos abans. Durant l'any, l'escola municipal de música realitza diverses proves en les escoles de la localitat per tal de triar els xiquets que posseeixen unes millors aptituds melòdiques. Seguidament, es conforma el grup que realitzarà una sèrie de sessions encaminades a assajar i aprendre el cant. Posteriorment, entre el grup, els mestres assenyalen quins són els tres xiquets que més han excel·lit per la seua veu i dots musicals, és a dir, quins són els que millor la canten. I, finalment, en un acte obert al públic, es produeix la tria de l'àngel, que és sotmesa a la voluntat popular. Els xiquets que, malgrat haver arribat a la final, no han sigut escollits i els que conformaven la resta del grup també tenen el seu protagonisme, ja que passen a integrar el cor que acompanyarà l'angelet el dia de la Carxofa. Instaurada en 1995, en ben poques edicions, la Prova de l'Àngel d'Alaquàs va aconseguir una gran acceptació,

la procesión». Es decir, que aquellos clavaros –que formaban, precisamente, la peña La Carxofa– fueron los que construyeron el artefacto en que se situaba el *angelet* y que se usaba con anterioridad al que se utiliza ahora, que es de 1995. Lo confirmó Maria Moret Montalt en el volumen de *Quaderns* correspondiente al año siguiente, 2002, al afirmar: «Cuando mi marido y los amigos hicieron la fiesta de la Virgen María, en 1967, hicieron la Carxofa nueva, porque hasta entonces se alquilaba en Valencia. En aquel año, mi hija Matilde [Alòs Moret] cantó la Carxofa y le hicimos todo el traje nuevo, incluso la coroneta de *angelet*. La tía Carme, la bordadora, fue la encargada de confeccionar el traje bordado y las aletas, la coroneta la compramos en Valencia, donde me acompañó Presenta Ferrer, la mujer de Amadeo [Aguilar]». Concretamente, el artefacto fue construido por Mariano Peiró Ferrer, que era tornero de profesión.

Finalmente, tal y como en 1995 explicó Adrià Besó –y corroboran varios alacuaseros, entre los cuales Baltasar Escrivà–, «hasta muy entrada la dècada de los cuarenta [del siglo XX], la Carxofa era cantada todos los años por un niño de la Escolanía de la Virgen de los Desamparados de Valencia, que venía a través del rector» o era contratado directamente por los clavaros. Puesto que, tal y como se puede leer en el programa de fiestas de Alaquàs correspondiente a 1963, el niño que aquel año cantó la Carxofa a Nuestra Señora del Olivar era «un infantillo del Coro de la Virgen de los Desamparados». Aun así, y aunque esta sería la tónica general, no siempre debió de ser así, puesto que, como hemos podido comprobar, en 1928, la Carxofa a Nuestra Señora del Olivar fue cantada por un niño de Alaquàs, Francesc Guillem Medina; y es muy probable que las de 1935 fueran también cantadas por dos niños del pueblo: Vicent Palop i Maruja Andrés Andrés.

Sea como sea, a partir de la dècada de los años cincuenta empezó a hacerse habitual que entonaran la Carxofa algunos hijos del pueblo, niños y niñas que durante muchos años fueron preparados por el maestro José Medina, director de la banda de la Unión Musical de Alaquàs: «El tiempo de preparación iba en relación con las aptitudes del aprendiz para el canto y con su nivel de conocimientos de solfa. Los niños iban a enseñarse la Carxofa a casa del maestro o a los locales de la banda».

La evolución y mejora que el *Cant de la Carxofa* ha experimentado durante el último medio siglo ha sido imparable, y así podemos decir que actualmente el acto vive lo que podríamos calificar como una «època dorada». En las dos últimas dècadas –desde 1995–, la representación se ha fortalecido y popularizado, puesto que ha experimentado un notable proceso de revalorización y ensanchamiento que lo ha convertido en un acto bello y complejo que va más allá de la mera recitación musical y circunstancial que tiene lugar el día de la fiesta, y que le ha permitido ganar en belleza y espectacularidad. No en balde consiguió en 2010 ser declarada como Fiesta de Interés Turístico Provincial.

En este sentido, hay que subrayar que este proceso ha ido ligado a la fundación de la Asociación Cultural la Carxofa, ocupada y preocupada en velar por el mantenimiento, la mejora y la correcta convocatoria del canto, sobre todo durante los años que no hay clavaros. Así, entre los dos aciertos más notorios que ha promovido esta entidad se tienen que destacar la renovación del aparato mecánico que, sin duda, había quedado anticuado y deteriorado por el paso de los años; y, sobre todo, la implantación de la conocida como Prueba del Àngel, creada a imitación de las pruebas de voz que se realizan en Elche durante la preparación del Misterio. Se trata, nada más y nada menos, que de una ceremonia que tiene lugar en los días previos al *Cant de la Carxofa*, y que permite elegir, mediante votación popular, los dos niños o niñas que recitarán los himnos.

El mecanismo de selección de los *angelets*, aun así, se inicia varios meses antes. Durante el año, la escuela municipal de música realiza varias pruebas en las escuelas de la localidad para elegir a los niños que poseen unas mejores aptitudes melódicas. Seguidamente, se conforma el grupo que realizará una serie de sesiones encaminadas a ensayar y aprender el canto. Posteriormente, entre el grupo, los maestros señalan cuáles son los tres niños que más han sobresalido por su voz y dotes musicales, es decir, cuáles son los que mejor la cantan. Y, finalmente, en un acto abierto al público, se produce la elección del ángel, que es sometida a la voluntad popular. Los niños que, a pesar de haber llegado a la final, no han sido escogidos y los que conformaban el resto del grupo también tienen su protagonismo, puesto que pasan a integrar el coro que acompañará el *angelet* el día de la Carxofa. Instaurada en 1995, en muy pocas ediciones, la Prueba del Àngel de Alaquàs con-

ja que va incrementar la implicació del poble, l'expectació de l'acte i la representativitat de l'angelet.

c) Personatges: indumentàries, pràctiques i funcions

– *Angelet*: El vestit que cada un dels àngels ha de portar en la processó i durant el *Cant de la Carxofa*, és una túnica blanca amb detalls daurats que es col·loquen damunt d'alguna roba blanca. El color blanc s'associa a la puresa de Maria i els àngels també són éssers divins. És una tela de setí brillant.

d) Elements / processos (activitats i oficis)

El procés d'aprenentatge del *Cant de la Carxofa* s'inicia cada any amb una reunió que es realitza amb els professors i professores de música de tots els col·legis d'Alaquàs, els diferents representants de la Unió Musical d'Alaquàs, un tècnic del Departament de Cultura de l'Ajuntament i també representants de l'Associació Cultural Amics de la Carxofa on es fa entrega del material didàctic i audiovisual necessari per a treballar-lo a l'aula i, al mateix temps, donar a conèixer a aquesta població d'alumnes de 2n a 6é de Primària la importància del *Cant de la Carxofa* com a patrimoni cultural d'un poble.

Des d'aquest moment, tots els xiquets i xiquetes d'Alaquàs que estan cursant entre 2n a 6é de Primària poden inscriure's a la Unió Musical d'Alaquàs per optar a cantar el *Cant de la Carxofa* de la Mare de Déu o del Crist de la Bona Mort; o formar part del cor de la Carxofa. Una vegada finalitzat el període d'inscripció i el curs escolar, s'inicien a la Unió Musical d'Alaquàs els assajos i preparació de tots els inscrits amb un professor especialitzat en cant perquè en finalitzar tot el procés d'aprenentatge, un jurat compost per professors i professionals de la música (i totalment independents i externs a la Societat) realitzen una primera selecció de 6 aspirants a cantar el *Cant de la Carxofa* (3 per a cadascuna de les dues carxofes).

Aquest procés de selecció és públic dins de les instal·lacions de la Unió Musical d'Alaquàs i pot assistir qualsevol persona. Després d'aquesta primera selecció, i dies després on mestres tant, els elegits continuen treballant i perfeccionant aspectes del Cant, té lloc la Prova de Veu de l'Àngel, que a l'actualitat es du a terme al Castell d'Alaquàs, i en altres períodes ha sigut realitzada a la plaça dels Ollers o al balcó de l'Ajuntament.

A la Prova de Veu, totes les persones assistents tenen la possibilitat de triar amb el seu vot (particular i secret) els dos àngels que cantaran la Carxofa de la Mare de Déu i del Crist els dies 8 i 9 de setembre, respectivament. Aquesta prova compta amb l'acompanyament musical de la Jove Orquestra de la Unió Musical d'Alaquàs que, a més d'interpretar la música del *Cant de la Carxofa*, ofereix en finalitzar la participació dels aspirants un breu concert durant el temps en què es fa el recompte de vots.

e) Desenvolupament i seqüència temporal

– Febrer: reunió amb els professors de música de tots els col·legis d'Alaquàs i difusió a tots els xiquets i xiquetes de tots els col·legis d'Alaquàs, que poden participar en el procés d'aprenentatge del *Cant de la Carxofa*, optar a cantar la Carxofa i formar part del cor de la Carxofa i s'entrega a cada alumne un material didàctic. Es fa un cartell que anuncia el període d'inscripcions per als xiquets que vullguen ser angelets o part del cor. Es reparteixen en totes les escoles i en tots els edificis públics.

– Març: inici del període d'inscripció. Es poden inscriure tots els xiquets que estiguen cursant des de 2n fins a 6é de Primària, ambdós cursos inclosos, i estiguen empadronats a Alaquàs. No obstant això, qualsevol xiquet podrà participar en el procés d'aprenentatge i formar part del cor del *Cant de la Carxofa*.

– Juny: fi del període d'inscripció. Inici dels assajos (8 sessions). Durant la primera sessió, es fa una reunió amb tots els inscrits i amb els seus pares/mares a les instal·lacions de la Unió Musical d'Alaquàs on es fa entrega del calendari d'assajos i de la normativa de participació en el *Cant de la Carxofa* i de material audiovisual perquè els participants puguin també treballar a casa la seua preparació. Tots els assajos es realitzen a l'UMA.

– Agost: es reprenen els assajos (5 sessions). Després d'aquestes sessions, té lloc la preselecció dels 6 xiquets o xiquetes que optaran al *Cant de la Carxofa*, tres candidats per a cada carxofa amb un jurat format per professors i professionals de la música. Una vegada triats els 6 xiquets/xiquetes pel jurat, es realitza la Prova de Veu de l'Àngel, que consisteix en una selecció per votació popular dels dos àngels que

siguïu una gran acceptació, puesto que incrementó la implicació del poble, la expectació del acto y la representatividad del *angelet*.

c) Personajes: indumentarias, prácticas y funciones

– *Angelet*: El traje que cada uno de los ángeles tiene que llevar en la procesión y durante el *Cant de la Carxofa*, es una túnica blanca con detalles dorados que se colocan encima de alguna ropa blanca. El color blanco se asocia a la pureza de María y los ángeles también son seres divinos. Es una tela de satén brillante.

d) Elementos / procesos (actividades y oficios)

El proceso de aprendizaje del *Cant de la Carxofa* se inicia cada año con una reunión que se realiza con los profesores y profesoras de música de todos los colegios de Alaquàs, los diferentes representantes de la Unión Musical de Alaquàs, un técnico del Departamento de Cultura del Ayuntamiento y también representantes de la Asociación Cultural Amigos de la Carxofa donde se hace entrega del material didáctico y audiovisual necesario para trabajarlo en el aula y, al mismo tiempo, dar a conocer a esta población de alumnas de 2º a 6º de Primaria la importancia del *Cant de la Carxofa* como patrimonio cultural de un pueblo.

Desde este momento, todos los niños y niñas de Alaquàs, que están cursando entre 2º a 6º de Primaria pueden inscribirse en la Unión Musical de Alaquàs para optar a cantar el *Cant de la Carxofa* de Nuestra Señora del Olivar o del Cristo de la Buena Muerte; o formar parte del coro de la Carxofa. Una vez finalizado el periodo de inscripción y el curso escolar, se inician en la Unión Musical de Alaquàs los ensayos y preparación de todos los inscritos con un profesor especializado en canto para que al finalizar todo el proceso de aprendizaje, un jurado compuesto por profesores y profesionales de la música (y totalmente independientes y externos a la Sociedad) realicen una primera selección de 6 aspirantes a cantar el *Cant de la Carxofa* (3 para cada una de las dos carxofes).

Este proceso de selección es público dentro de las instalaciones de la Unión Musical de Alaquàs y puede asistir cualquier persona. Después de esta primera selección y días después, donde los maestros junto con los elegidos continúan trabajando y perfeccionando aspectos del Cant, tiene lugar la Prueba de Voz del Ángel, que en la actualidad se lleva a cabo en el Castell de Alaquàs, y en otros periodos ha sido realizada en la plaza de los Ollers o en el balcón del Ayuntamiento.

A la Prueba de Voz, todas las personas asistentes tienen la posibilidad de elegir con su voto (particular y secreto) a los dos ángeles que cantarán la Carxofa de Nuestra Señora del Olivar y del Cristo los días 8 y 9 de septiembre, respectivamente. Esta prueba cuenta con el acompañamiento musical de la Joven Orquestra de la Unión Musical de Alaquàs que, además de interpretar la música del *Cant de la Carxofa*, ofrece al finalizar la participación de los aspirantes un breve concierto durante el tiempo en que se hace el recuento de votos.

e) Desarrollo y secuencia temporal

– febrero: reunión con los profesores de música de todos los colegios de Alaquàs y difusión a todos los niños y niñas de todos los colegios de Alaquàs, que pueden participar en el proceso de aprendizaje del *Cant de la Carxofa*, optar a cantar la Carxofa y formar parte del coro de la Carxofa y se entrega a cada alumno un material didáctico. Se hace un cartel anunciando el periodo de inscripciones para los niños que querrán ser *angelets* o parte del coro. Se reparten en todas las escuelas y en todos los edificios públicos.

– Marzo: inicio del periodo de inscripción. Se pueden inscribir todos los niños que estén cursando desde 2º a 6º de Primaria, ambos cursos incluidos, y estén empadronados en Alaquàs. Sin embargo, cualquier niño podrá participar en el proceso de aprendizaje y formar parte del coro del *Cant de la Carxofa*.

– junio: fin del periodo de inscripción. Inicio de los ensayos (8 sesiones). Durante la primera sesión, se hace una reunión con todos los inscritos y con sus padres/madres en las instalaciones de la Unión Musical de Alaquàs donde se hace entrega del calendario de ensayos y de la normativa de participación en el *Cant de la Carxofa* y de material audiovisual, para que los participantes puedan también trabajar en casa su preparación. Todos los ensayos se realizan en la UMA.

– agosto: se retoman los ensayos (5 sesiones). Después de estas sesiones, tiene lugar la preselección de los 6 niños o niñas que optarán al *Cant de la Carxofa*, tres candidatos para cada carxofa con un jurado formado por profesores y profesionales de la música. Una vez elegidos los 6 niños/niñas por el jurado, se realiza la Prueba de Voz del Ángel, que consiste en una selección por votación popular de los dos ángeles

cantaran el 8 i 9 de setembre la Carxofa a la Mare de Déu i al Crist de la Bona Mort, respectivament.

– Setembre: 8 de setembre, *Cant de la Carxofa* a la Mare de Déu: en finalitzar la processó, a l'església de la Mare de Déu de l'Olivar es representa el *Cant de la Carxofa* a la Mare de Déu, amb l'àngel triat, la Jove Orquestra de l'UMA i el cor de la Carxofa.

9 de setembre, *Cant de la Carxofa al Crist de la Bona Mort*: en finalitzar la processó, entorn al Castell d'Alaquàs es representa el *Cant de la Carxofa* al Crist de la Bona Mort, amb l'àngel triat, la Jove Orquestra de l'UMA i el cor de la Carxofa.

f) Organització / dedicació / finançament

El *Cant de la Carxofa* està organitzat per l'Ajuntament d'Alaquàs i la Unió Musical d'Alaquàs, amb la col·laboració de l'Associació Cultural Amics de la Carxofa, dels clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar i dels clavaris del Crist. Principalment, és la Unió Musical d'Alaquàs la que organitza i rep les inscripcions de tots els xiquets i xiquetes interessats. Una vegada finalitzat el període d'inscripció, l'UMA convoca tots els inscrits, comunica la programació d'assajos i, mitjançant un professor de cant de l'UMA, comença el procés d'aprenentatge, que es realitza en la seua totalitat a les instal·lacions de l'UMA.

El principal organisme de finançament del *Cant de la Carxofa* és l'Ajuntament d'Alaquàs. També l'Associació Cultural Amics de la Carxofa, la Unió Musical d'Alaquàs, els clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar i del Crist de la Bona Mort fan una aportació anual per a finançar-lo.

g) Relació dels béns mobles i immobles o entorns d'interès vinculats

- Parròquia de la Mare de Déu de l'Olivar
- Parròquia de la Mare de Déu de l'Assumpció
- Castell d'Alaquàs
- La Unió Musical d'Alaquàs

5. Interpretació i simbolismes

– Lletra de la Carxofa a la Mare de Déu de l'Olivar:

*Glòria, a tu Mare piadosa,
glòria a tu Reina del cel
amb tu trobem sempre consol
en aquesta vida mortal.
Per la gràcia benefactora
i pel teu influx sobirà
ens amagues del pecat,
de l'infern i de tot mal.
En els dies luctuosos
en què tot defalleix
Ah! En la imatge apareix
el gran remei celestial.
Doneu-nos sempre, mare bella,
amb l'amor, neta consciència
i en l'ànima pura essència
de virtuts gran quantitat.
Mentrestant en aquesta Vila
on passem la nostra vida
Ah! T'oferim, Oh! Maria,
religiós festival*

– Lletra de la Carxofa al Crist de la Bona Mort:

*Glòria a Déu en les altures
ací en la terra proclamem
i el nostre front humillem
davant tanta majestat.
Per la teua mort tan cruel,
per tota la sang vessada
en una victòria clara
de l'home, la redempció.
Observeu el vostre poble
quina alegria per tot arreu;
és la victòria de Déu,
de l'infern, la humillació.
Oh, la vostra llum divina!
que enlluerna els nostres cors*

que cantarán el 8 y 9 de septiembre la Carxofa a Nuestra Señora del Olivar y al Cristo de la Buena Muerte, respectivamente.

– septiembre: 8 de septiembre, *Cant de la Carxofa* a Nuestra Señora del Olivar. Al finalizar la procesión, en la iglesia de Nuestra Señora del Olivar se representa el *Cant de la Carxofa* a la Virgen María, con el ángel elegido, la Joven Orquesta de la UMA y el coro de la Carxofa.

9 de septiembre, *Cant de la Carxofa* al Cristo de la Buena Muerte: al finalizar la procesión, entorno al Castell de Alaquàs se representa el *Cant de la Carxofa* al Cristo de la Buena Muerte, con el ángel elegido, la Joven Orquesta de la UMA y el coro de la Carxofa.

f) Organización / dedicación / financiación

El *Cant de la Carxofa* está organizado por el Ayuntamiento de Alaquàs y la Unión Musical de Alaquàs, con la colaboración de la Asociación Cultural Amigos de la Carxofa, de los clavaros de Nuestra Señora del Olivar y de los clavaros del Cristo. Principalmente, es la Unión Musical de Alaquàs quién organiza y recibe las inscripciones de todos los niños y niñas interesados. Una vez finalizado el periodo de inscripción, la UMA convoca a todos los inscritos, comunica la programación de ensayos y, mediante un profesor de canto de la UMA, empieza el proceso de aprendizaje, que se realiza en su totalidad en las instalaciones de la UMA.

El principal organismo de financiación del *Cant de la Carxofa* es el Ayuntamiento de Alaquàs. También la Asociación Cultural Amigos de la Carxofa, la Unión Musical de Alaquàs, los clavaros de Nuestra Señora del Olivar y del Cristo de la Buena Muerte hacen una aportación anual para su financiación.

g) Relación de los bienes muebles e inmuebles o entornos de interés vinculados

- Parroquia de Nuestra Señora del Olivar.
- Parroquia de la Virgen de la Asunción.
- Castell de Alaquàs
- La Unión Musical de Alaquàs.

5. Interpretación y simbolismos

– Letra de la Carxofa a Nuestra Señora del Olivar:

*Glòria, a tu Mare piadosa,
glòria a tu Reina del cel
amb tu trobem sempre consol
en esta vida mortal.
Per la gràcia benefactora
i pel teu influx sobirà
ens amagues del pecat,
de l'infern i de tot mal.
En els dies luctuosos
en què tot defalleix
Ah! En la imatge apareix
el gran remei celestial.
Doneu-nos sempre, mare bella,
amb l'amor, neta consciència
i en l'ànima pura essència
de virtuts gran quantitat.
Mentrestant en esta Vila
on passem la nostra vida
Ah! T'oferim, Oh! Maria,
religiós festival*

– Letra de la Carxofa al Cristo de la Buena Muerte:

*Glòria a Déu en les altures
ací en la terra proclamem
i el nostre front humillem
davant tanta majestat.
Per la teua mort tan cruel,
per tota la sang vessada
en una victòria clara
de l'home, la redempció.
Observeu el vostre poble
quina alegria per tot arreu;
és la victòria de Déu,
de l'infern, la humillació.
Oh, la vostra llum divina!
que enlluerna els nostres cors*

*per poder veure fins als sons,
per la vostra gran potestat.
I tots els homes agermanats
la justícia proclamant
i el teu sant nom celebrant,
la gran font de felicitat.*

– Breu anàlisi espiritual de les lletres de la Carxofa del Crist de la Bona Mort i de la Mare de Déu de l'Olivar d'Alaquàs

La significació pontifical de la presència de la Carxofa del Crist i de la Mare de Déu ens apareix clara en un principi quan veiem la Carxofa penjada entre el cel i la terra, ja que és una ambaixada que baixa del cel, que parla a tot un poble i que també prega en nom del poble a les dos imatges més importants del panteó cristià: Jesucrist redemptor i la Mare de Déu com a intercessora amb una funció de coredemptora juntament amb el seu Fill.

6. Percepció i implicació de la població i grau d'apertura als públics

Les festes formen part del nostre patrimoni cultural immaterial o intangible. Aquest terme és prou nou, però cada vegada més en l'actualitat està en ús perquè seria interessant tindre una metodologia o protocol d'actuació per a protegir, conservar i restaurar el patrimoni immaterial igual que ho fem amb la resta de patrimoni. És, per tant, un objectiu a aconseguir donar a conèixer, difondre, el nostre patrimoni immaterial.

Els fets que ocorren a Alaquàs cada any els dies 8 i 9 de setembre són expressió dels seus ciutadans i diuen molt de si mateixos. Cultivar la memòria col·lectiva com una forma de conservar el patrimoni immaterial.

A continuació, es descriu com transcorre la preparació de la festa des de molts mesos abans amb les sessions de cant amb els xiquets, les proves eliminatòries a què s'enfronten, la votació del poble. A partir d'aquesta anàlisi, es pot aprofundir en com és la percepció i implicació de la població i el grau d'obertura als públics.

– Els clavaris: Clavaria del Crist i Clavaria de la Mare de Déu de l'Olivar

Els clavaris són un grup de joves que centren la seua labor a finançar gran part de les festes majors del poble. Concretament, durant tot l'any tracten d'obtenir fons per a organitzar tots els actes festius que tenen relació amb la veneració del Crist de la Bona Mort i de la Mare de Déu de l'Olivar, respectivament. Per mitjà de reunions periòdiques es prepara durant tot un any la festa, tenint en compte cada detall que tindrà lloc en la setmana de festes patronals.

Definir l'origen concret de la festa d'Alaquàs en particular i de la resta de festes relacionades amb la Carxofa és realment complex i mereix una investigació més profunda però és comentat en alguns articles divulgatius que pareix molt probable que gran part de la festa es remunte a l'edat mitjana i, d'una altra banda, tinga connexió amb la festa del Corpus valenciana. Els drames litúrgics a l'aire lliure eren molt comuns fins i tot en el barroc i durant el segle XIX quan definitivament va prendre aquesta festivitat la forma que hui coneixem.

Històricament, en l'organització de la processó del Corpus de València tenien una important participació els gremis i confraries de la ciutat i hui en dia, molt probablement els clavaris del Crist i de la Mare de Déu de l'Olivar exerceixen el mateix paper que les antigues confraries.

– Confraria Mare de Déu de l'Olivar

La Confraria de la Mare de Déu de l'Olivar es va fundar l'any 1995. Es tracta d'una entitat local vinculada i dependent de la parròquia de la Mare de Déu de l'Olivar.

La seua activitat principal és promoure la devoció per la nostra patrona. Entre altres funcions, es pot destacar la vinculada amb el *Cant de la Carxofa*. Així doncs, l'any que no hi ha clavaris de la Mare de Déu, la Confraria s'encarrega de l'organització de la part religiosa de la festa de la Mare de Déu de l'Olivar, a més a més, també col·labora, s'adhereix i participa activament al llarg de l'any de tots els actes i esdeveniments que es realitzen en relació al *Cant de la Carxofa*.

Per últim, assenyalar que la parròquia de la Mare de Déu compta amb una Escolania de veus blanques al cap de la qual es troba la mateixa Confraria, la qual any rere any anima els xiquets i xiquetes que la

*per poder veure fins als sons,
per la vostra gran potestat.
I tots els homes agermanats
la justícia proclamant
i el teu sant nom celebrant,
la gran font de felicitat.*

– Breve análisis espiritual de las letras de la Carxofa del Cristo de la Buena Muerte y de Nuestra Señora del Olivar de Alaquàs

La significación pontifical de la presencia de la Carxofa del Cristo y de la Virgen María nos aparece clara en un principio cuando vemos a la Carxofa colgada entre el cielo y la tierra. Es una embajada que baja del cielo, que habla a todo un pueblo y que también ruega en nombre del pueblo a las dos imágenes más importantes del panteón cristiano: Jesucristo redentor y la Virgen María como intercesora con una función de coredentora junto con su Hijo.

6. Percepción e implicación de la población y grado de apertura a los públicos

Las fiestas forman parte de nuestro patrimonio cultural inmaterial o intangible. Este término es bastante nuevo, pero cada vez más en la actualidad está en uso porque sería interesante tener una metodología o protocolo de actuación para proteger, conservar y restaurar el patrimonio inmaterial igual que lo hacemos con el resto de patrimonio. Es, por tanto, un objetivo a conseguir dar a conocer, difundir, nuestro patrimonio inmaterial.

Los hechos que ocurren en Alaquàs cada año los días 8 y 9 de septiembre son expresión de sus ciudadanos y dicen mucho de sí mismos. Cultivar la memoria colectiva como una forma de conservar el patrimonio inmaterial.

A continuación, se describe cómo transcurre la preparación de la fiesta desde muchos meses antes con las sesiones de canto con los niños, las pruebas eliminatorias a las que se enfrentan, la votación del pueblo. A partir de este análisis, se puede profundizar en cómo es la percepción e implicación de la población y el grado de apertura a los públicos.

– Los clavaros: Clavaria del Cristo y Clavaria de Nuestra Señora del Olivar

Los clavaros son un grupo de jóvenes que centran su labor en financiar gran parte de las fiestas mayores del pueblo. Concretamente, durante todo el año tratan de obtener fondos para organizar todos los actos festivos que tienen relación con la veneración del Cristo de la Buena Muerte y de Nuestra Señora del Olivar, respectivamente. Por medio de reuniones periódicas se prepara durante todo un año la fiesta, teniendo en cuenta cada detalle que tendrá lugar en la semana de fiestas patronales.

Definir el origen concreto de la fiesta de Alaquàs, en particular, y del resto de fiestas relacionadas con la Carxofa es realmente complejo y merece una investigación más profunda, pero es comentado en algunos artículos divulgativos que parece muy probable que se remonte gran parte de la fiesta a la edad media y, por otro lado, tenga conexión con la fiesta del Corpus valenciana. Los dramas litúrgicos al aire libre eran muy comunes incluso en el barroco y durante el siglo XIX cuando definitivamente tomó esta festividad la forma que hoy conocemos.

Históricamente, en la organización de la procesión del Corpus de Valencia tenían una importante participación los gremios y cofradías de la ciudad y hoy en día, muy probablemente los clavaros del Cristo y de Nuestra Señora del Olivar ejercen el mismo papel que las antiguas cofradías.

– Cofradía Nuestra Señora del Olivar

La Cofradía de Nuestra Señora del Olivar se fundó en 1995. Se trata de una entidad local vinculada y dependiente de la parroquia de Nuestra Señora del Olivar.

Su actividad principal es promover la devoción por nuestra patrona. De entre otras funciones, se puede destacar la vinculada con el *Cant de la Carxofa*. Así pues, el año que no hay clavaros de la Virgen María, la Cofradía se encarga de la organización de la parte religiosa de la fiesta de Nuestra Señora del Olivar, además, también colabora, se adhiere y participa activamente a lo largo del año de todos los actos y acontecimientos que se realizan en relación al *Cant de la Carxofa*.

Por último, señalar que la parroquia de Nuestra Señora del Olivar cuenta con una Escolania de voces blancas al frente de la misma se encuentra la propia Cofradía, por lo que año tras año anima a los niños

conformen a inscriure's per optar a cantar-la; de fet, ja hi ha hagut algun any que membres d'aquesta han sigut preseleccionats per a cantar-la o que, directament, han sigut l'angelet que l'ha cantada.

– Els Amics del Cant de la Carxofa

Els Amics del Cant de la Carxofa naixen en 1995 del grup que feu la festa del Crist de la Bona Mort. Els clavaris varen construir el nou artefacte, que ha marcat en gran part el recent impuls i evolució del *Cant de la Carxofa*. L'artefacte, inspirat en la magrana del Misteri d'Elx, és una carxofa gran, capaç de contenir una cistella que pot tenir dins una persona amb seguretat. És una carxofa barroca amb adorns adients.

Tanmateix, i amb la col·laboració de l'UMA, encetaren un revolucionari i nou sistema d'elecció de qui ha de cantar la carxofa. Sobretot, els Amics del Cant de la Carxofa han volgut una major implicació de la gent del poble. Tot açò, com tot el procés, és el treball dels Amics del Cant de la Carxofa, i especialment, tota relació amb els clavaris del Crist i de la Mare de Déu de l'Olivar, així com la relació amb Ajuntament, l'UMA i col·lectius del poble.

– Els xiquets que aspiren a ser àngels

Gràcies al treball realitzat al llarg dels últims anys, en totes les escoles del municipi d'Alaquàs s'ha incorporat com un element més de la programació didàctica de l'assignatura de música el Cant de la Carxofa. D'acord amb els materials desenvolupats per l'Ajuntament d'Alaquàs, els Amics del Cant de la Carxofa i la Unió Musical d'Alaquàs, que es poden trobar a la web d'aquesta manifestació: <http://www.alaquas.org/monografies/cantdelacarxofa/default.asp>, es compta amb el material adequat perquè el *Cant de la Carxofa* pugua ser conegut, reconegut i apreciat per tots els escolars d'Alaquàs. A més, s'informa els xiquets de tots els col·legis d'Alaquàs i, per descomptat, els seus respectius pares, que poden participar en les festes formant part del cor de la Carxofa. El cor de veus blanques que cantarà el vers a la Mare de Déu i al Crist en les festes.

Tots els xiquets interessats a participar cantant s'inscriuen en l'Escola de Música de la Unió Musical d'Alaquàs–Centre Autoritzat Vicent Sanchis. Al final de juny, quan acaba el termini d'inscripció se solen inscriure entre 20 i 30 xiquets i xiquetes. Durant el mes de juny i juliol tenen lloc la majoria de sessions d'aprenentatge en l'escola de música. Atés que molts d'ells es coneixen perquè són companys del col·legi, hi ha des del principi molt bon ambient. Les edats oscil·len entre els set i els dotze anys. El bon ambient es deu també que és una activitat voluntària a què assisteixen perquè des de la seua família se'ls motiva perquè puguen cantar de solistes davant de tot el poble el vers a la Mare de Déu o al Crist, ja que és un orgull. Tots els xiquets estan en període de vacances d'estiu i junt amb les seues activitats d'esplai acudeixen puntualment a aquesta activitat que, a més, és molt interessant per a la seua formació.

– Aprenentatge i preparació de la veu

En les primeres classes s'utilitza el material didàctic per mitjà del qual es pot conèixer de forma divertida a través d'un còmic quin és l'origen de la festa, les notes musicals i la lletra del poema. Aquest material està elaborat en forma d'una unitat didàctica per a poder repartir-lo per tots els col·legis d'Alaquàs. És una interessant manera d'integrar tots els xiquets en la festa, fins i tot els xiquets que no són nascuts al poble, ja que se'ls presenta en la seua aula de música com una activitat més.

En el quadern didàctic es poden conèixer els aspectes històrics fonamentals de la festa bàsicament explicats. S'inclou la lletra i la música de l'infant solista perquè puguen aprendre-la a classe. S'adjunta la partitura facilitada per a flauta amb què poden practicar l'instrument que solen usar a classe. També la part de la tornada del motet que cantarà el cor i el poble. És interessant que el coneguen des de xiquets i així el recorden com a part de la seua formació cultural. Molts dels xiquets del poble el conèixeran pels seus pares, però així s'integra part de la població immigrant. A més, tenen un curiós i divertit còmic per a completar de forma lúdica sobre els continguts fonamental que tots han de conèixer, finalment, les lletres dels dos motets.

És una unitat didàctica divertida i completa que dona peu a crear moltes altres activitats paral·leles amb l'objectiu de difondre i donar a conèixer la festa a tots els xiquets del poble i conservar així també el patrimoni immaterial. Tornant a les sessions de treball amb els candidats a aprendre la Carxofa, després de recordar els continguts d'aqueixa uni-

y niñas que la conforman a inscribirse para optar a cantarla; de hecho, ya ha habido algún año que miembros de la misma han sido preseleccionados para cantarla o que, directamente, han sido el *angelet* que la ha cantado.

– Los Amigos del Cant de la Carxofa

Los Amigos del Cant de la Carxofa nacen en 1995 del grupo que hacéis la fiesta del Cristo de la Buena Muerte. Los clavaros construyeron el nuevo artefacto, que ha marcado en gran parte el reciente impulso y evolución del *Cant de la Carxofa*. El artefacto, inspirado en la granada del Misterio de Elche, es una alcachofa grande, capaz de albergar una cesta que puede tener dentro una persona con seguridad. Es una alcachofa barroca con adornos adecuados.

Aun así, y con la colaboración de la UMA, comenzaron un revolucionario y nuevo sistema de elección de quien tiene que cantar la carxofa. Sobre todo, los Amigos del Cant de la Carxofa han querido una mayor implicación de la gente del pueblo. Todo esto, como todo el proceso, es el trabajo de los Amigos del Cant de la Carxofa, i especialmente, toda relación con los clavaros del Cristo y de Nuestra Señora del Olivar, así como la relación con el Ayuntamiento, la UMA y colectivos del pueblo.

– Los niños que aspiran a ser ángeles

Gracias al trabajo realizado a lo largo de los últimos años, en todas las escuelas del municipio de Alaquàs se ha incorporado como un elemento más de la programación didáctica de la asignatura de música el *Cant de la Carxofa*. De acuerdo con los materiales desarrollados por el Ayuntamiento de Alaquàs, los Amigos del Cant de la Carxofa y la Unión Musical de Alaquàs, que se pueden encontrar en la web de esta manifestación: <http://www.alaquas.org/monografies/cantdelacarxofa/default.asp>, cuentan con el material adecuado para que el *Cant de la Carxofa* pueda ser conocido, reconocido y apreciado por todos los escolares de Alaquàs. Además, se informa a los niños de todos los colegios de Alaquàs y, por supuesto, a sus respectivos padres, que pueden participar en las fiestas formando parte del coro de la Carxofa. El coro de voces blancas que cantarà el verso a la Virgen María y al Cristo en las fiestas.

Todos los niños interesados en participar se inscriben en la Escuela de Música de la Unión Musical de Alaquàs–Centro Autorizado Vicent Sanchis. A finales de junio, cuando acaba el plazo de inscripción se suelen inscribir entre 20 y 30 niños y niñas. Durante el mes de junio y julio tienen lugar la mayoría de sesiones de aprendizaje en la escuela de música. Dado que muchos de ellos se conocen porque son compañeros del colegio, existe desde el principio muy buen ambiente. Las edades oscilan entre los siete y los doce años. El buen ambiente se debe también que es una actividad voluntaria a la que asisten porque desde su familia se les motiva para que puedan cantar de solistas ante todo el pueblo el verso a la Virgen María o al Cristo porque es un orgullo. Todos los niños están en período de vacaciones de verano y junto con sus actividades de esparcimiento acuden puntualmente a esta actividad que, además, es muy interesante para su formación.

– Aprendizaje y preparación de la voz

En las primeras clases se utiliza el material didáctico por medio del cual se puede conocer de forma divertida a través de un cómic cuál es el origen de la fiesta, las notas musicales y la letra del poema. Este material está elaborado en forma de una unidad didáctica para poder repartirlo por todos los colegios de Alaquàs. Es una interesante manera de integrar a todos los niños en la fiesta, incluso los niños que no son nacidos en el pueblo, puesto que se les presenta en su aula de música como una actividad más.

En el cuaderno didáctico se pueden conocer los aspectos históricos fundamentales de la fiesta básicamente explicados. Se incluye la letra y la música del niño solista para que puedan aprenderla en clase. Se adjunta la partitura facilitada para flauta con la que pueden practicar el instrumento que suelen usar en clase. También la parte del estribillo del motete que cantarà el coro y el pueblo. Es interesante que lo conozcan desde niños y así lo recuerden como parte de su formación cultural. Muchos de los niños del pueblo lo conocerán por sus padres, pero así se integra aparte de la población inmigrante. Además, tienen un curioso y divertido cómic para completar de forma lúdica los contenidos fundamentales que todos tienen que conocer, es decir, las letras de los dos motetes.

Es una unidad didáctica divertida y completa que da pie a crear otras muchas actividades paralelas con el objetivo de difundir y dar a conocer la fiesta a todos los niños del pueblo y conservar así también el patrimonio inmaterial. Volviendo a las sesiones de trabajo con los candidatos a aprender la Carxofa, después de recordar los contenidos de esa

tat didàctica que normalment tots coneixen, a partir de la segona sessió es divideixen les veus en aquells que aprendran el vers dedicat a la Mare de Déu i els que aprendran el vers dedicat al Crist.

Vist que un dels objectius més importants és que els solistes canten el vers de memòria, des de la segona sessió es treballa la memorització. Igualment important és la vocalització i bona dicció de les paraules que es reciten, així com l'afinació i mesura de la música que també han d'aprendre. Amb l'ajuda d'un piano, els xiquets aprenen en unes huit sessions d'una hora el vers i a l'agost se'n van de vacances fins a l'última setmana quan es torna a recordar en algunes classes més tot el que han après.

El treball individualitzat és molt important però moltes vegades es combina amb l'assistència de tots, ja que han d'acostumar-se a cantar sols davant de gent que els està escoltant i els mateixos companys fan la funció del públic en les classes. Durant les sessions canten de manera individual moltes vegades superant així la por escènica i entre tots se suggereixen les correccions a cada un d'ells que, al seu torn, els serveixen a tots per a aprendre els errors dels altres.

La gran majoria tenen un especial interès pel cant, una sensibilitat especial per la música o almenys una gran il·lusió per participar activament en la festa. Açò ajuda a aconseguir unes sessions fluides i productives en què l'aprenentatge és molt ràpid. Molts toquen algun instrument en l'escola, canten en el cor i coneixen molt bé el que han d'aconseguir en escassos dos mesos de treball. Són veus blanques que no tenen una bona tècnica vocal, però durant les classes es corregeixen en la mesura que siga possible els errors i es potencien les aptituds innates de cada un d'ells.

– Primer procés de selecció

Al final d'agost es fa una primera selecció amb un jurat compost per professors de l'escola de música. La prova consisteix a cantar individualment amb un lleuger acompanyament de piano el poema cantat que han après.

És un procés de selecció públic dins del centre i solen acudir els familiars dels candidats. El tribunal tria els tres xiquets que millor canten cada un dels versos. En total, els sis xiquets finalistes seran tornats a jutjar per a triar-ne dos, però en l'última votació, el jurat serà tot el poble que acudirà a expressar la seua opinió el dia de la prova de l'Àngel. Els xiquets triats continuen els assajos amb l'orquestra i el director. Els xiquets i xiquetes que no són triats com a solistes, participen cantant en el cor.

– La definitiva votació popular, prova de l'Àngel

Un dels últims dies del mes d'agost se celebra la prova de l'Àngel al Castell d'Alaquàs. Al Castell es reuneix tot aquell que té el gust d'assistir a escoltar els sis àngels cantar els versos per a jutjar, segons el seu criteri, qui ho fa millor. Arribat el moment en què només hi ha sis finalistes, els xiquets tenen un nivell molt semblant i són els nervis del moment els que condicionen que la interpretació siga més o menys brillant. No oblidem que són xiquets i xiquetes del poble, i que tots els seus coneguts estan jutjant aqueix moment, els seus familiars, els seus amics i per als xiquets són moments de tensió i molta responsabilitat. Cada vot s'arreglea i finalment es compta. El que més vots aconsegueix en cada un dels versos, es converteix per elecció popular en àngel de les festes majors.

Els dies anteriors a la festa es preparen els vestits que cada un dels àngels ha de portar en la processó i durant el *Cant de la Carxofa*. És una túnica blanca amb detalls daurats que es col·loca damunt d'alguna roba blanca. El color blanc s'associa a la puresa de Maria i els àngels també són éssers divins. És una tela de setí brillant.

Els últims dies es fan molts assajos i proves de megafonia en cada un dels llocs públics on han de cantar els xiquets. Són espais a l'aire lliure i per a aconseguir un bon so s'han de controlar molt bé els micròfons i els altaveus. Des de l'Ajuntament es proporcionen els mitjans tècnics i, a més, el personal que col·loca l'escenari, les tarimes per al cor i el solista, els faristols i cadires per als músics... Són molts detalls els que s'han de controlar perquè la festa es desenvolupe com sempre, amb normalitat.

7. Salvaguarda: identificació de riscos i diagnòstic

a) Oportunitats:

– És una tradició històrica reconeguda, amb valors culturals i religiosos.

unidad didáctica que normalmente todos conocen, a partir de la segunda sesión se dividen las voces en aquellos que aprenderán el verso dedicado a la Virgen María y los que aprenderán el verso dedicado al Cristo.

Visto que uno de los objetivos más importantes es que los solistas canten el verso de memoria, desde la segunda sesión se trabaja la memorización. Igualmente importante es la vocalización y buena dicción de las palabras que se recitan, así como la afinación y medida de la música que también tienen que aprender. Con la ayuda de un piano, los niños aprenden en unas ocho sesiones de una hora el verso y en agosto se van de vacaciones hasta la última semana cuando se vuelve a recordar en algunas clases más todo lo que han aprendido.

El trabajo individualizado es muy importante pero muchas veces se combina con la asistencia de todos, puesto que tienen que acostumbrarse a cantar solo ante gente que los está escuchando y los mismos compañeros hacen la función del público en las clases. Durante las sesiones cantan de manera individual muchas veces superando así el miedo escénico y entre todos se sugieren las correcciones a cada uno de ellos que, a su vez, les sirven a todos para aprender de los errores de los otros.

La gran mayoría tienen un especial interés por el canto, una sensibilidad especial por la música o al menos una gran ilusión por participar activamente en la fiesta. Esto ayuda a conseguir unas sesiones fluidas y productivas en las que el aprendizaje es muy rápido. Muchos tocan algún instrumento en la escuela, cantan en el coro y conocen muy bien lo que tienen que conseguir en escasos dos meses de trabajo. Son voces blancas que no tienen una buena técnica vocal, pero durante las clases se corrigen en la medida de lo posible los errores y se potencian las aptitudes innatas de cada uno de ellos.

– Primer proceso de selección

A finales de agosto se hace una primera selección con un jurado compuesto por profesores de la escuela de música. La prueba consiste en cantar individualmente con un ligero acompañamiento de piano el poema cantado que han aprendido.

Es un proceso de selección público dentro del centro y suelen acudir los familiares de los candidatos. El tribunal elige a los tres niños que mejor canten cada uno de los versos. En total, los seis niños finalistas serán juzgados de nuevo para elegir a dos, pero en la última votación, el jurado será todo el pueblo el que acudirà a expresar su opinión el día de la prueba del Àngel. Los niños elegidos continúan los ensayos con la orquesta y el director. Los niños y niñas que no son elegidos como solistas, participan cantando en el coro.

– La votación popular definitiva, prueba del Àngel

Uno de los últimos días del mes de agosto se celebra la prueba del Àngel en el Castell de Alaquàs. En el Castell se reúne todo aquel que tiene el gusto de asistir a escuchar a los seis àngeles cantar los versos para juzgar, según su criterio, quién lo hace mejor. Llegado el momento en que solo hay seis finalistas, los niños tienen un nivel muy parecido y son los nervios del momento los que condicionan que la interpretación sea más o menos brillante. No olvidemos que son niños y niños del pueblo, y que todos sus conocidos están juzgando ese momento, sus familiares, sus amigos y para los niños son momentos de tensión y mucha responsabilidad. Cada voto se recoge y, finalmente, se cuenta. El que más votos consigue en cada uno de los versos, se convierte por elección popular en àngel de las fiestas mayores.

Los días anteriores a la fiesta se preparan los trajes que cada uno de los àngeles tiene que llevar en la procesión y durante el *Cant de la Carxofa*. Es una túnica blanca con detalles dorados que se coloca encima de alguna ropa blanca. El color blanco se asocia a la pureza de María y los àngeles también son seres divinos. Es una tela de satén brillante.

Los últimos días se hacen muchos ensayos y pruebas de megafonia en cada uno de los lugares públicos donde tienen que cantar los niños. Son espacios al aire libre y para conseguir un buen sonido se tienen que controlar muy bien los micrófonos y los altavoces. Desde el Ayuntamiento se proporcionan los medios técnicos y, además, el personal coloca el escenario, las tarimas para el coro, y el solista, los atriles y sillas para los músicos... Son muchos detalles los que se tienen que controlar para que la fiesta se desarrolle como siempre, con normalidad.

7. Salvaguarda: identificación de riesgos y diagnóstico

a) Oportunitades:

– Es una tradición històrica reconeguda, con valors culturals i religiosos.

– Sens dubte, és un fet que pot donar a conèixer turísticament Alaquàs.

– Desenvolupa la cultura musical i vocal mitjançant l'aprenentatge a les escoles i a la Unió Musical d'Alaquàs.

– Implicació dels mestres de música i de les escoles en el procés formatiu.

– La Prova de Veu de l'Àngel i les seleccions prèvies són elements que potencien el suport al *Cant de la Carxofa*.

b) Amenaces:

– L'aportació econòmica es renova anualment pels clavaris del Crist i de la Mare de Déu de l'Olivar.

– Existeix un protocol signat pels col·lectius organitzadors per a l'organització del *Cant de la Carxofa*, però no està emparat legislativament.

c) Punts forts:

– El *Cant de la Carxofa* és molt estimat a Alaquàs, fet que es demostra any enere any amb les xifres d'assistència, així com amb el nombre de famílies interessades en el fet que el seu xiquet/a siga angelet.

– La millora en els últims vint-i-cinc anys: procés formatiu a la Unió Musical, nou artefacte, incorporació de l'orquestra, etc., s'ha consolidat.

– Moltes institucions implicades: Ajuntament, Unió Musical d'Alaquàs, escoles, clavaries, Confraria de la Mare de Déu de l'Olivar, Associació Cultural la Carxofa, etc.

– La prova de veu és l'acte més lluït.

– Les seleccions prèvies cobren importància.

d) Punts febles:

– Falta de recursos econòmics per a la rehabilitació i conservació de l'artefacte des que l'angelet interpreta el *Cant de la Carxofa*.

– Els principals actes relacionats amb el *Cant de la Carxofa* es concentren en els primers dies de setembre.

– Sin duda, es un hecho que puede dar a conocer turísticamente a Alaquàs.

– Desarrolla la cultura musical y vocal mediante el aprendizaje en las escuelas y en la Unión Musical de Alaquàs.

– Implicación de los maestros de música y de las escuelas en el proceso formativo.

– La Prueba de Voz del Ángel y las selecciones previas son elementos que potencian el apoyo al *Cant de la Carxofa*.

b) Amenazas:

– La aportación económica se renueva anualmente por los clavarios del Cristo y de Nuestra Señora del Olivar.

– Existe un protocolo firmado por los colectivos organizadores para la organización del *Cant de la Carxofa*, pero no está amparado legislativamente.

c) Puntos fuertes:

– El *Cant de la Carxofa* es muy apreciado en Alaquàs, hecho que se demuestra año atrás año con las cifras de asistencia, así como con el número de familias interesadas en que su niño/a sea *angelet*.

– La mejora en los últimos veinticinco años: proceso formativo en la Unión Musical, nuevo artefacto, incorporación de la orquesta, etc., se ha consolidado.

– Muchas instituciones implicadas: ayuntamiento, Unión Musical de Alaquàs, escuelas, clavarias, Confradía de Nuestra Señora del Olivar, Asociación Cultural la Carxofa, etc.

– La prueba de voz es el acto más lucidor.

– Las selecciones previas cobran importancia.

d) Puntos débiles:

– Falta de recursos económicos para la rehabilitación y conservación del artefacto desde que el *angelet* interpreta el *Cant de la Carxofa*.

– Los principales actos relacionados con el *Cant de la Carxofa* se concentran en los primeros días de septiembre.